

**MTA Politikai Tudományok Intézete
Etnoregionális Kutatóközpont**

**MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont
Dokumentum-füzetek 23.**

Marton Klára

Az afgán menekültközösség integrációja

/Etnikai-migrációs dolgozatok/

**MTA Politikai Tudományok Intézete
Etnoregionális Kutatóközpont
Budapest, 2006.**

Dokumentum-füzeteinket azzal a céllal adjuk ki, hogy segítsék az új tudományos eredmények vitáit és terjedését. A publikációk a szerzők véleményét tartalmazzák, amelyért maguk a szerzők vállalnak felelősséget. E tanulmány megjelenését az ELTE BTK Szimbiózis Alapítványa és az MTA Politikai Tudományok Intézetének segítségével tette lehetővé. Kiadásához az OTKA T 022600 számú kutatási kerete biztosított anyagi háttérrel.

© **Marton Klára, Budapest, 2006.**

Szerkesztő: Komjáthy Zsuzsa

Sorozatszerkesztő: A. Gergely András

Kiadni, másolni csak a szerző engedélyével és az MTA Politikai Tudományok Intézetének hozzájárulásával lehet.

Tárgyszavak: kultúrakutatás, etnikai kultúra, kommunikáció, társadalmi nyilvánosság, politikai közösség, kisebbségkutatás, multikulturalizmus, életmód, vallás, menekültügy, migrációpolitika /Magyarország/.

ISSN 1417-2968
ISBN 963 9218 XX X

Kiadja
az MTA Politikai Tudományok Intézete
Budapest, 2006.

TARTALOM

Az afgán menekültközösség integrációja

A menekültkérdés Magyarországon
Az afgán menekültközösség
A dolgozat konkrét kutatási témái
Forrásmunkák és módszerek
Bibliográfia

Afgán gyerekek közöttünk

Az afgán közösség
Út az iskoláig Afganisztánban
Az iskola itthon és otthon
Az iskolán kívüli nevelés
Viselkedési szabályok
Magyar hagyomány – afgán hagyomány
Az afgán lányok helyzete
A párválasztás
Afgán vagy magyar?
Miben gyökereznek a különbségek?

Afgán esküvő

Identitás – többes tükörben. Utószó

/A.Gergely András/

**Az MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpontja
Dokumentum-füzeteinek tartalmi ismertetője**

Marton Klára

Az afgán menekültközösség integrációja

A menekültkérdés Magyarországon

Az 1997. évi CXXXIX., a menedékjogról szóló törvény tartalmazza az 1951-ben megszületett Genfi Egyezmény által elfogadott definíciót a menekült fogalmára:

„Menekült: Az a külföldi állampolgár..., aki faji, illetőleg vallási okok, nemzeti hovatartozás, meghatározott társadalmi csoporthoz, avagy politikai meggyőződése miatti üldöztetése, az üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága... szerinti országon kívül, a Magyar Köztársaság területén tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni.”

A jogszabály 1998 márciusától lépett hatályba. Habár Magyarország már 1989-ben aláírta a Genfi Egyezményt, fenntartotta a területi korlátozást, ami azt jelentette, hogy Magyarország csak az Európából érkező menekülteknek adott státuszt. Az Európán kívülről érkező menedékkérőknek az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Budapesti Irodájához kellett fordulniuk.

Mivel csak a múlt év elejétől fordulhatnak az afrikai és ázsiai menedékkérők is a Menekültügyi és Migrációs Irodához (MMH), ezért még nem készült el az az átfogó integrációs program, amely elősegítené az elfogadott menekültek gyors beilleszkedését és új életük mielőbbi elkezdését. A munkahelyteremtés problémája sem megoldott.

Magyarországon 1989 óta fokozatosan nőtt a menekültek száma, de az első menedékkérők leginkább a szomszédos országokból érkeztek (pl. Románia, Szerbia, Horvátország), és a legtöbbjük beszélt magyarul, és hamar be tudott illeszkedni új környezetébe. Beilleszkedésen azt értem, hogy a szülők találtak munkát, szállást, és a gyerekeik iskolába jártak, és a család elég hamar megtalálta a helyét a magyar társadalomban. Közös jellemzőjük az volt, hogy európaiak voltak és nem voltak kitéve rasszista üldözéseknek.

Menekültekről, illetve életkörülményeiről és nehézségeikről, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának havonta megjelenő *Refugees* című tájékoztatófüzete számol be. Ez azonban a magyar helyzettel nem foglalkozik konkrétan, így csak általában, globális szinten olvashatunk a menekültekről.

Az elmúlt 4-5 évben, de leginkább is az új menedékjogi törvény életbe lépése óta, viszont megváltozott a helyzet. A közösségi szállások és a befogadó állomások zsúfolásig megteltek Afrikából illetve Ázsiából érkező menedékkérőkkel. A jelenség annyira szokatlan, hogy a lakosság legnagyobb része semmit sem tud róluk, csak a médián keresztül hallanak néha nagy csoportokban érkező határsértőkről, akinek további sorsáról semmiféle hír sem szivárog ki. A hírek másik típusa pedig a közösségi szállások éhségstrájkjairól szól. Szinte sehol sem történik arról említés, hogy nemcsak határsértő ázsiaiak „támadják” meg és hagyják gyorsan el Magyarország területét, hanem már léteznek kisebb közösségek is, akik „letelepedtek” hazánkban és a közeljövőben itt is maradnak. Természetesen legálisan.

Az afgán menekültközösség

Kutatásom középpontjában az afgán menekültközösség van, azon belül is azok a családok, akik már kiköltöztek a befogadó állomások területéről és menekült státuszuknak köszönhetően bevándorlási engedéllyel rendelkeznek. Az afgán menekültek vannak ma Magyarországon a legnagyobb számban. Ezt a Menekültügyi és Migrációs Hivatal statisztikái is alátámasztják.

A többi országból érkezett menekülteknek még nincs meg a megfelelő számú, állandó közössége, valamint csak újonnan érkezettek vannak, akiknek még nem sikerült kialakítani egy homogén menekültközösséget, hiszen a tagok gyakran cserélődnek.

Meghatározó jelenség az afgán menekülteknél, hogy míg az afrikai menekültek legnagyobb része egyedülálló férfi, addig az afgán menekültek nagy része családjával együtt érkezik ide.

Az afgán közösség száma közel 400-450 fő lehet. Pontos számadatot azért sem lehetne adni, hiszen a hivatalosan elfogadott menekültek közül is sokan élnek még a befogadó állomásokon, de róluk még nem lehet tudni, hogy kiköltöznek-e és letelepednek-e Magyarországon, vagy pedig továbbutaznak más országba. Ezen kívül dolgozatom szempontjából nem sorolom a táborlakókat az afgán közösség tagjai sorába.

Afgán közösségen az afgán családok azon csoportját értem, akik már elkezdték a beilleszkedést, tehát elkezdtek az MMH által biztosított, törvényrendelet alapján térítésmentes magyar nyelviskolába járni, a gyerekeik magyar iskolában tanulnak, a férfiak dolgoznak, és akik rendszeresen kapcsolatban állnak egymással.

A befogadó állomáson lakók közül sok afgán még az MMH döntésére vár, tehát addig nem vállalhat munkát és a gyerekek nem járhatnak iskolába. Habár a debreceni befogadó állomáson belül elég magas a száma azoknak a családoknak, akik státuszos menekültek, mostani kutatásom még sem tér ki rájuk, mert ők nincsenek kapcsolatban a Budapesten élő családok szoros közösségével.

A fővárosban élő afgán családok között nemcsak menekültek vannak, hanem olyanok is, ahol a férj még mint ösztöndíjas tanuló érkezett Magyarországra, és azóta is itt él családjával.

A dolgozat konkrét kutatási témái

Dolgozatom közvetlen témája az, hogy megvizsgáljam, mennyire homogén ez a budapesti közösség, és hogy meddig, hogyan és milyen mértékben sikerül megőrizni-e a csoport homogenitását. Fontosnak tartom megnézni, hogy a néhány éves eltéréssel érkező családok integrációja milyen ütemben zajlik. A felmérés során feltétlenül figyelembe kell majd vennem, hogy a szülők és gyerekek generációjának vizsgálata sok kérdésben eltérő eredményt hozhat. Leírásom során csak a jelenlegi állapot feltárására törekedhetek, hiszen csak a gyerekek, még inkább az ő gyerekeinek generációja fogja igazán megmutatni, hogy a két kultúra közül melyiknek mekkora hatása lesz a jövőben. A menekült családok 1-6 éve érkeztek, tehát nagyon rövid ez ahhoz, hogy végleges következtetéseket lehessen levonni. Csak a következő generációk mutatják majd meg, hogy mi lesz az afgán közösség sorsa, azaz megmarad-e afgán közösségnek.

Ennek ellenére, már most szembetűnő a generációs különbségek „kulturális színezete”. Míg a nagyszülők csak afgán ruhában és kendőben járnak, a szülők már sokkal inkább európai ruhákat hordanak, bár még ragaszkodnak az afgán tánchoz és ételekhez, addig a gyerekek szinte fel sem vennének afgán ruhát, hiszen az „olyan ciki”. Náluk már a magastalpú cipő, a szűk nadrág és a kortárs popzene a sláger, és állítják, hogy már nem is tudnak afgán zenére táncolni. (Ami nem igaz, mert esküvőkön és egyéb közös afgán ünnepeken csak afgán táncot táncolnak ők

is.) Ez azonban még nem igaz a befogadó állomásokon lakó gyerekekre, csak azokra, akik folyamatosan érintkeznek magyar gyerekekkel az iskolában.

Az idősebbek szinte egy szót sem beszélnek magyarul, a feleségek legnagyobb része sem, hiszen ők otthon maradnak a kicsikkel, viszont a gyerekek szinte jobban tudnak magyarul, mint a saját anyanyelvükön, bár igaz, hogy néhányan már itt is születtek.

Ennek ellenére a szülők nem engedik, hogy otthon magyarul beszéljenek előttük, hiszen, mint mondják, nem szeretnék, hogy elfelejtsék a fárszi és pastu nyelvet. (Az ide érkezők ezt a két nyelvet beszélik. Mindkettő hivatalos Afganisztánban).

Külön vizsgálatot érdemelnek azok a családok is, ahol a feleség magyar. A legtöbb afgán úgy gondolja, hogy ha egy afgán fiú nem muzulmán feleséget választ, akkor előbb vagy utóbb teljesen el fog távolodni a közösségtől, hiszen a mostani példák is azt mutatják, hogy ezek a férfiak egyre ritkábban jönnek el a közös ünnepekre, és a feleségeik szinte sohasem. Arra pedig nincs példa, és a szülők határozott állítása szerint nem is lesz, hogy egy afgán lánynak ne afgán férje legyen. Azt még a lányok sem merik feltételezni, hogy nekik magyar férjük legyen. A kérdés az, hogy majd az elkövetkező generációk megszegik-e ezt a tabut. Erre azonban most még nem lehet választ adni.

Viszont választ szeretnék arra a kérdésre is kapni, hogy az afgán közösség tagjai hogyan tartják egymással a kapcsolatot (nem feltétlenül laknak a családok közel egymáshoz), és hogyan ünneplik iszlám és egyéb nemzeti ünnepeiket.

Legfontosabb kérdésnek a gyerekek szocializációját tartom. Ennek vizsgálatához segítséget nyújthat Somlai Péter: *Szocializáció* című műve. Hogyan keveredik az iskolában, illetve a magyar családokban látott normarendszer az otthon tanult afgán szabályokkal? Kettős életet élnek a gyerekek? Ha igen, akkor tudatos ez? A gyerekeknek meghatározó szerepe lesz abban, hogy az ő gyerekeiknek mit jelent majd az, hogy afgánok, ha talán sosem láthatják Afganisztánt.

Az integrációhoz fontos kérdése, hogy az afgán menekültek milyennek látják a magyar környezetet, hogyan találják meg a családok a helyüket benne. A legtöbb feleség még mindig nem beszél elég jól (sokan egyáltalán nem) magyarul, mivel csak otthon van a gyerekekkel, és nem jár a magyar nyelviskolába. A férfiak is nehezen találnak legális munkát, legtöbbször egymás segítségére szorulanak. Anyagilag egy ideig mindenféleképpen rá vannak szorulva az MMH szociális- és lakbértámogatására. A szüleik kicsit elszigetelődése és marginalizálódása ellenére a gyerekek gyorsan beilleszkedtek az iskolába, sok magyar barátjuk van, bár szorosan tartják egymással is a kapcsolatot.

Mikor megkérdeztem anyukákat és gyerekeket arról, hogy miben érzik másnak magukat a magyaroktól, azt felelték, hogy szinte semmiben sem, csak hát ugye az eltérő vallásban és szokásaikban. (Mellesleg megjegyzem, hogy a karácsonyfa szinte minden családban áll, még ha rövid ideig is, december 24-én, bár nekik „nem jelenti azt”, mint nekünk).

Feltétlenül hangsúlyozni szeretném, hogy mostani dolgozatom csak a jelenlegi helyzet ismertetésére törekszik, de a jövőben is folytatni szeretném a kutatást, hogy későbbi fázisokban is megnézzem az afgán közösség átalakulását és integrációját.

Forrásmunkák és módszerek

Már korábban is utaltam rá, hogy az afgán közösség nagyon új még Magyarországon, ezért még egyetlen tanulmány sem született róla, de még a többi nem európai menekült közösségről sem. A hazánkban élő migránsokról születtek már ugyan tanulmányok (pl. Nyíri Pál és Tóth

Judit kutatásai a kínai közösségről; Sik Endre, Tóth Olga, Hárs Ágnes, Hunyadi Zsuzsanna az erdélyi és román vendégmunkásokról, illetve menekültekről; és Bencsik Zsuzsa, Horváth Lajos, Kovács András a jugoszláviai menekültekről – MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyvei), de a nem európai menekültek helyzete egy kicsit speciálisabb. A Migrációs Kutatócsoport évkönyveiben még senki sem foglalkozott egy teljesen más kultúrával és vallási szokásokkal rendelkező menekültcsoport kutatásával és integrációjának vizsgálatával.

Feltétlenül fontosnak tartom a szocializációról, az identitástudatról és a közösségek működéséről szóló tanulmányokat, mint például: Giddens: *Szociológia*, Erikson: *Identity*, Váriné Szilágyi Ibolya és Niedermüller Péter által szerkesztett *Az Identitás kettős tükörben* című válogatást.

Legfontosabb módszernek a résztvevő megfigyelést tartom, mint például az esküvőkön és egyéb ünnepeken való részvételt és megfigyelést. Emellett interjúkat is készítek a családokkal, külön a férfiakkal, külön a nőkkel és külön a gyerekekkel is. Ha nőkkel szeretnék beszélgetni, mindig megkérem az egyik magyarul beszélő anyukát vagy fiatal lányt is, hogy jöjjön el velem. A gyerekekkel szoros kapcsolatunk alakult ki, hiszen másfél éven át szociális munkásként dolgoztam velük, és én vittem el őket nyári táborozásra is.

Bibliográfia

Bell, Linda: *Hidden Immigrants. Legacies of growing up abroad*. Notre Dame, 1997.

Chance, Norman A.: *Acculturation, Self-Identification, and Personality Adjustment*. In: *American Anthropologist*, 67, 1965.

Giddens, Anthony: *Szociológia*. Osiris, Budapest, 1997.

Hicks, George L.: *Introduction: Problems in the Study of Ethnicity*, In: *Ethnic Encounters*. szerk. G.L. Hicks és Ph.E. Leis, 1977.

Jacobson-Widding, A. (ed.): *Identity. Personal and Socio-Cultural*. Uppsala Studies in Cultural Anthropology 5. New York: Humanities Press; Uppsala: Acta Universitat 1983.

<http://www.alibris.com/Identity-Personal-and-Socio-cultural-A-Symposium/book/3096425>

Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris, Budapest, 1998.

Az MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyvei

<http://eudo-citizenship.eu/biblio/index.php?action=listPublisherProcess&id=2746> ;

<http://jovokerek.hu/idegenek/m%C3%A9g-t%C3%B6bb-inf%C3%B3>

Refugees, UNHCR High Commissioner for Refugees.

Sárkány Mihály: *Kultúra, etnikum, etnikai csoport. Néprajzi csoportok kutatási módszerei*. In: *Előtanulmányok a Magyarság Néprajzához*. 7. MTA Kutató Csoport, 1980.

Somlai Péter: *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Corvina, 1997.

Váriné Szilágyi Ibolya – Niedermüller Péter: *Az identitás kettős tükörben*. TIT, Budapest, 1989.

Afgán gyerekek közöttünk

Az afgán közösség

Az 1997. Évi CXXXIX., a menedékjogról szóló törvény tartalmazza az 1951-ben megszületett Genfi Egyezmény által elfogadott definíciót a menekült fogalmára:

„Menekült: Az a külföldi állampolgár..., aki faji, illetőleg vallási okok, nemzeti hovatartozás, meghatározott társadalmi csoporthoz avagy politikai meggyőződése miatti üldöztetése, az üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága... szerinti országon kívül, a Magyar Köztársaság területén tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni.”

A jogszabály 1998 márciusától lépett hatályba. Habár Magyarország már 1989-ben aláírta a menekültek státuszát rögzítő Genfi Egyezményt, fenntartotta a területi korlátozást, ami azt jelentette, hogy Magyarország csak az Európából érkező menekülteknek adott státuszt. Az Európán kívülről érkező menedékkérőknek az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Budapesti Irodájához kellett fordulniuk.

Mivel csak a múlt év elejétől fordulhatnak az afrikai és ázsiai menedékkérők is a Menekültügyi és Migrációs Irodához (MMH), ezért még nem készült el az az átfogó integrációs program, amely elősegítené az elfogadott menekültek gyors beilleszkedését és új életük mielőbbi elkezdését. A munkahelyteremtés problémája sem megoldott.

Az elmúlt 4-5 évben, de leginkább is az új menedékjogi törvény életbe lépése óta, a közösségi szállások és a befogadó állomások zsúfolásig megteltek Afrikából illetve Ázsiából érkező menedékkérőkkel. Már léteznek kisebb közösségek is, akik „letelepedtek” hazánkban és a közeljövőben itt is maradnak. Természetesen legálisan.

Kutatásom középpontjában az afgán menekültközösség van, azon belül is azok a családok, akik már kiköltöztek a befogadó állomások területéről, és menekültstátuszuknak köszönhetően bevándorlási engedéllyel rendelkeznek. Az afgán menekültek vannak ma Magyarországon a legnagyobb számban. Ezt a Menekültügyi és Migrációs Hivatal statisztikái is alátámasztják.

A többi országból érkezett menekülteknek még nincs meg a megfelelő számú, állandó közössége, valamint csak újonnan érkezettek vannak, akiknek még nem sikerült kialakítani egy homogén menekültközösséget, hiszen a tagok gyakran cserélődnek.

Meghatározó jelenség az afgán menekülteknél, hogy míg az afrikai menekültek legnagyobb része egyedülálló férfi, addig az afgán menekültek nagy része családjával együtt érkezik ide.

Afgán közösségen az afgán családok azon csoportját értem, akik már elkezdtek a beilleszkedést, tehát elkezdtek az MMH által biztosított, törvényrendelet alapján térítésmentes magyar nyelviskolába járni, a gyerekeik magyar iskolában tanulnak, a férfiak dolgoznak, és akik rendszeresen kapcsolatban állnak egymással. A befogadó állomáson lakók közül sok afgán még az MMH döntésére vár, tehát addig nem vállalhat munkát, és a gyerekek nem járhatnak iskolába.

Az afgán közösség száma közel 400-450 fő lehet. A fővárosban élő afgán családok között azonban nemcsak menekültek vannak, hanem olyanok is, ahol a férj még mint ösztöndíjas tanuló érkezett Magyarországra, és azóta is itt él családjával.

Jelen vizsgálatom célja az, hogy választ kapjak arra a közösség tagjaitól, hogy a gyerekek mennyire illeszkedtek be a magyar iskola illetve a társadalom által előírt normarendszerbe, és

hogy a szülők miben látják a különbséget az afgán és a magyar fiatalok között. Az interjúkat és megfigyeléseimet közel 10 családban végeztem el, azaz 35-40 felnőttet és gyereket érintettek. Olyan férfiakra most nem terjedt ki a kutatás, akik egyedül érkeztek, vagy akiknek még nincs családja.

Út az iskoláig Afganisztánban

Egy vidéki afgán család nemigen tervezi meg előre, hogy hány gyereket is szeretne. A fiúkra szükség van a mezőgazdasági munkákban, a lányokra pedig a házi teendő során, illetve a házasságok kapcsán szerzett menyasszonyváltság útján szerzett vagyon is fontos a családok számára. Sok helyen van 10 gyerek is a családban, de a három az a minimum.

A városokban már kevesebb a gyerekek száma, itt átlagosan 3-5 gyermeket nevel fel egy család. Az afgán családok gyermekszeretőnek tartják magukat. A Magyarországon tartózkodó szülők is minimum három gyereket terveznek be. Afganisztánban semmilyen családi pótlék illetve állami támogatás sem jár a gyerekek után, a hazánkban lakó afgán családok szerint ez is bizonyítja, hogy nem pénzügyi megfontolások alapján vállalják a gyerekeket, hanem azért, mert szeretik őket, és elképzelhetetlennek tartanák az életüket nélkülük.

Afganisztánban csak egy év a szülési szabadság. Utána az anyuka, ha nincs a rokonságban idősebb hölgy, akkor bölcsődébe viszik a gyereket. Ezt nagyon szégyenkezve árulták el, mintha nagy bűn lenne az, hogy nem tudnak hosszabb ideig otthon maradni a gyerekekkel. Az afgán nők minimum 6 hónapig és maximum 2 évig szoptatják a gyerekeket.

Az afgán gyerekeket „lekötik” egy, illetve egy és fél éves koráig. Ez azt jelenti, hogy a pólýában lekötözik a csecsemő lábát és kezét a testéhez. Ezt azzal indokolják, hogy úgy hallották a szüleiktől és nagyszüleiktől, hogy a gyerek így nyugodtan tud aludni. Csak a tisztába téveskor nyitják ki a pólýát és hagyják a gyereket egy kicsit szabadon. A bölcsődében a szülők előre megmondják, hogy még mindig lekötik-e a gyereket, illetve hogy meddig szeretnék, hogy az ott dolgozók ezt a szokást fenntartsák. A bicskei befogadó állomás dolgozói megerősítették, hogy minden afgán kiscsecsemőnél megtapasztalták ezt a szokást az újonnan érkező családoknál.

A Magyarországon élő afgán családok legtöbbje nem adja be bölcsődébe a gyereket, hiszen az anyuka amúgy is otthon van. Ennek fő oka az, hogy nagyon sok anyuka még nem beszéli a magyar nyelvet és nem is tud munkát vállalni. Csak az óvodába adják be a gyereket, amiben az is fontos szerepet játszik, hogy azt remélik, hogy ott majd megtanul magyarul még az iskola előtt.

Az iskola itthon és otthon

Az afgán iskola az afgán, illetve iszlám időszámítás szerint kezdődik. Amikor 1999-ben a keresztény világ március 21-ét írt, náluk akkor volt az év első napja. (Az ő időszámításuk szerint most van 1778.) Ehhez viszonyítva indul be néhány napon belül az oktatás is. A nyári meleg hónapok alatt nincs szünete a gyerekeknek. A téli hideg hónapok, azaz három hónap alatt szünetel a tanítás. Ehhez nagy részben az is hozzájárul, hogy az iskolákat nem tudják fűteni.

Afganisztánban az alsósok délelőtt járnak iskolába 8-tól 12-ig. Utána hazamennek és otthon ebédelnek. A felsősöknek 1-kor kezdődik az oktatás és 5-kor fejeződik be.

Az itteni rendszert hamar megszokták a gyerekek. Arra szoktak leginkább panaszkodni, hogy sok a tananyag és nagyon nehéz itt az iskola. Legnehezebben a magyar írás és olvasás megy.

Ebben tudnak legkevésbé számítani a szüleikre, főleg hogy ha alig beszélnek még magyarul. A gyerekek elmondják, hogy itt sokkal nagyobb a követelmény. Amit nálunk általános iskola utolsó éveiben tanulunk kémiából, fizikából vagy matematikából, azt Afganisztánban csak a középiskola utolsó éveiben tanítják nekik.

Meglepőnek találtam azt, hogy nagyon sokan sport tagozatra járnak. Nem tudtak pontos magyarázatot adni arra, hogy miért is a sport az, ami nagyon érdekli a gyerekeket. Amikor az itt lakó családok eljöttek otthonról, még nem uralkodtak a talibok, tehát még a lányok is mehettek iskolába és a sport is engedélyezett volt mindkét nem számára.

Afganisztánban 12 év a tankötelezettség. A pályaválasztásba a szülők is beleszólnak, de feltétlenül figyelembe veszik a gyermek képességeit is, teszi hozzá az egyik afgán apuka. Megpróbálják a gyerekekkel együtt megbeszélni, hogy mi is lenne a legjobb és mire is van lehetőség. Az egyetemi felvételhez csak az eredmény számít, mondta ugyanaz az apa. Afganisztánban azonban nem mindenkinek van lehetősége a tanulásra. Az apuka hozzáfűzte, hogy a fiatalok közel 60%-a nem jár Afganisztánban iskolába. Sok helyen, távol a városoktól nincsenek is iskolák. Ez vezet ahhoz, hogy gyakori a gyerekmunka is, a fiúk sok családban 10-12 éves kortól már dolgoznak. Kezdetben a szülőknek illetve rokonoknak segítenek. Magyarországon a legtöbb család azt szeretné, ha a gyermeke egyetemet végezne. Amikor megkérdeztem a 13-15 éves gyerekeket, hogy mik is szeretnének lenni, azt mondták, hogy tanárok, ügyvédek, orvosok és bankárok. Otthon legnagyobb presztízse az orvosoknak van, mesélte több család is. Az egyik kamasz fiú megjegyezte, hogy az lehet, hogy itt a lányok egyetemi diplomát szereznek, de nehezen tudja elképzelni, hogy valójában majd dolgozzanak is. „Csak ha nagyon muszáj, ha nem él meg másként a család. De majd a férjük eltartja őket.”

Még itt is fontosnak tartják a szülők, hogy a gyerekekkel együtt beszéljék meg a jövőjüket. „18 éves koráig mindenféleképpen meg tudjuk akadályozni, hogy olyat csináljon, amivel nem értünk egyet” – vallotta be az egyik szülő. Fontosnak tartják azt, hogy a gyerekek szorgalmasak legyenek és hogy sokat tanuljanak. Szégyenlik egymás között, ha valakinek a fia nem tanul valami jól.

Az egyik 15 éves fiú elmesélte, hogy a kistestvérek már sokkal könnyebben helyzetben vannak, hiszen ők itt kapják meg az alapokat is a továbbtanuláshoz, míg ők, akik úgy jöttek ide, hogy már 10 év fölött voltak, sokkal nehezebben tudnak beleszokni a magyar iskolarendszerbe, és sokáig tartott nekik, amíg annyira jól el tudták sajátítani a magyar nyelvet, hogy lépést tudjanak tartani a többi osztálytársukkal. Az is gondot jelent, hogy az évkimaradások miatt a különböző életkorú testvérek egy osztályba kerülnek, ami néha megnehezíti az idősebbik fivér beilleszkedését, illetve önbecsülésének visszaszerzését. Nagy pszichikai teherrel jár ez, hiszen amellet, hogy a korosztályuknak megfelelő csoportoknál jóval fiatalabbakkal vannak együtt, még a kistestvérrel is egy „szinten” vannak az iskolában. Ha a gyerekeknek sikerült Afganisztánban néhány osztályt elvégezniük, akkor szintfelmérő alapján teszik őket be a megfelelő osztályokba. A mostanában hazánkba érkező afgán fiatalok már arról számolnak be, hogy a folytonos háború miatt szinte nem is működnek az iskolák, tehát ha elfogadják őket, a korosztályuknál több évvel fiatalabbak közé kerülnek majd. Az egyik 20 éves lány most azért küzd, hogy nagyon sok év kimaradását behozva, le tudjon egy-két éven belül érettségizni. A dolgozók esti általános iskolájában nagyon sok nehézséggel kellett megküzdenie, holott csak arról volt szó, hogy a háború miatt nem tudott négy osztálynál többet elvégezni.

Afganisztánban lányoknál előnyben részesülnek a tanári állások; a pedagógusok legnagyobb része nő. A Magyarországra érkező anyukák nagy része is tanár volt otthon.

Afganisztánban leginkább a férfiak dolga, hogy az iskolával tartsák a kapcsolatot, illetve hogy elmenjenek a tanárokhöz. Az egyik anyuka azt mondta, hogy ennek az is az oka, hogy az asszonyoknak otthon nagyon sok a teendőjük. Sok apuka tanul a gyerekekkel is. Magyarorszá-

gon sok családban az anyuka jár el a szülői értekezletekre, ha már beszél valamilyen szinten magyarul. Ha az afgán családban senki sem tud megfelelően magyarul, akkor valamilyik rokon vagy ismerős afgán családot kérik meg, hogy segítsenek, ha valamilyen probléma van. Az üzenő füzeteket azonban sokan nem tudják elolvasni.

A napközit nagyon jó dolognak tartják, a legtöbb afgán kisiskolás bent marad az iskolában délután is. Nyelvgyakorlás szempontjából is nagyon fontos a gyerekek számára. Erre azért is szükség van, mert a szülők nem tudnának segíteni nekik. Itt a nyelvi akadályok mellett még az is problémát jelent, hogy nem tudják az anyagot követni, és az apukák késő estig dolgoznak, hogy a család megélhessen.

Az afgán osztályozási rendszer is más. Régebben az egyestől a tízes érdemjegyig jutalmazták a gyerekeket. Az egyik anyuka úgy emlékezik vissza, hogy az oroszok bevonulása körül változtatták meg ezt a rendszert. Ma 1-től 100-ig lehet jegyeket kapni. A mi rendszerünk merőben szokatlan volt számukra.

Az iskolán kívüli nevelés

Az afgán iskolákban a Korán oktatása és olvasása egy olyan tantárgy, amely szerves részét képezi a gyermekek nevelésének. Minden nap van Korán-olvasás. Sok család jár a mecsetbe kora reggel reggeli előtt, 7-8 óra között, valamint délután is, 1-2 körül. A gyerekeknek 7 éves koruktól kezdve tartanak vallási oktatást, és az iskola mellett fontos szerepet kap a „mullah”, az afgán egyházi személy. Télen, amikor nincs oktatás, hiszen nem tudják fűteni az iskolákat, több idejük van a gyerekeknek is arra, hogy a mecsetekbe járjanak. Meglepő számukra, hogy itt nem fektetnek hangsúlyt a gyerekek vallási nevelésére. A legfontosabb iszlám törvényekkel és szokásokkal Magyarországon a szülők ismertetik meg a gyerekeket. A gyerekek nagy része nem tud imádkozni. „Majd, ha nagyok lesznek”, mondták a szülők, de azért van olyan család, ahol már a kisfiúkat megtanítják a legfontosabb imákra. A legnagyobb gond az, hogy alig van egy-két olyan fiatal, aki tud a saját anyanyelvén írni és olvasni, tehát a Korán olvasása így szinte lehetetlenné válik. Ennek ellenére, mondta az egyik anyuka, biztosak abban, hogy megtanulják majd a legfontosabb szabályokat és imákat, hiszen Afganisztánban sok az analfabéta, a Koránt mégis ismerik. A szülőknek kell jó példát mutatni, és akkor nem lesz gond, fűzte hozzá. Csak a nemrég érkezett fiatalok között vannak olyanok, akik még betartják az előírt napi többszöri imádkozást és ismerik a Koránt. Ez azért van, mert már elég idősek voltak, amikor elhagyták Afganisztánt, ezért már sok mindent megtanultak és még emlékeznek is rá.

A legtöbb afgán szülő egy afgán iskola létrehozásáról álmodik, ahol csak hétvégi oktatást szerveznének. Fő cél a pastu illetve a fárszi nyelvek helyes elsajátítása mellett az írás és olvasás, valamint a Korán tanulmányozása lenne. Habár mindig erről beszélnek, azt ők is belátják, hogy a gyerekek már így is túlterheltek. Ennek ellenére hangsúlyozzák, hogy nem szabad engedni, hogy elfelejtsék az anyanyelvüket. Az egyik anyuka arról panaszkodott, hogy a nagyszülőknek már nem is tudnak írni a gyerekek. „És mi lesz, ha mi szülők egyszer visszamegyünk Afganisztánba? Hogyan fogunk egymásnak írni? Mi nem tudunk magyarul írni és olvasni, csak beszélni.”

Afganisztánban a szülők és nagyszülők mellett a nagynénik és nagybácsik is beleszólnak a gyermekek felnevelésébe. Az viszont nagyon fontos, hogy az apa vagy az anya testvéreiről van-e szó. Legnagyobb befolyással az apa nővére illetve húga rendelkezik. Ők nemcsak a gyermekek nevelésébe, de a szülők házaséletébe is beleszólhatnak. Az itt lakó gyerekek, ha Magyarországon van az apjuk rokona, akkor szigorúnak tartják és félnek a szidalmaitól.

Viselkedési szabályok

Afganisztánban komoly tisztelet illeti meg a szülőket. A fiú semmi szín alatt sem dohányozhat illetve fogyaszthat alkoholt a szülei jelenlétében, még felnőtt korában sem, mert ez nagyon nagy illetlenségnek számít. Ha valahova megérkezik a család, akkor a szülők ülnek le először. Az apukának csak felállva lehet köszönni. Az anyukánál már otthon sem annyira szigorúak a szabályok, tette hozzá az egyik anyuka. Amikor azt kérdeztem, hogy a szülőket otthon tegezik vagy magázzák, eltérő válaszokat kaptam. Azzal viszont egyetértettek, hogy az európai fiatalok nem adják meg a kellő tiszteletet a szüleiknek.

Az egyik apuka elmondása szerint, bár Magyarországon sem nagyon tartják be az Afganisztánban megszokott viselkedési normákat, azért itt még nem érik olyan káros hatások a gyerekeket, mint más nyugat-európai országokban. Elmondása szerint ott az afgán fiatalok teljesen „átvedlettek” nyugati fiatalokká, akik a legújabb divatot követik, isznak, cigiznek, és nem tisztelik a szüleiket. Őrölük nehezen tudná elképzelni, hogy valaha is visszamennek Afganisztánba. Szerinte azonban a most Magyarországon lakó családok közül sem menne mindegyik haza, bármennyire is mondják mindig azt. Még ha nem is olyan „káros” Magyarország, azért itt is több férfi fogyaszt alkoholt, néha egy kicsit többet is a kellőnél. Az egyik apuka szerint ez felháborító, főleg akkor, ha nők és gyerekek előtt cigizik valaki, vagy fogyaszt alkoholt.

Magyar hagyomány – afgán hagyomány

Afganisztánban a 12 osztály alatt nincs lehetőség arra, hogy a diákok az intézményben étkezzenek. Ezt a két napszakra osztott oktatási rendszer segíti elő. Csak az egyetemi évek alatt étkeznek bent, ekkor havi jegyeket lehet vásárolni, hogy a büfében ehessenek.

Magyarországon viszont többen bent étkeznek a menzán. Több gyerektől is hallottam, hogy ő már igenis evett sertéshúst, és „nem halt bele”. A szülők továbbra is próbálják magukat tartani a muzulmán étkezési szokásokhoz, azonban az egyik afgán anyuka bevallotta, hogy már ő is evett sertéshúst, és szerinte több családnál is esznek, persze csak ritkán és nagy titokban. „Ezt nyíltan kevesen vállalják.” Találkoztam olyan gyerekekkel is, aki bevallása szerint még sosem evett, és a többiekre is rászólt, amikor bevallották, hogy ők már megkóstolták, mondván, hogy a „lelketek viszont meghal”. Nyíltan, egymás előtt, régebben sokkal nehezebben vallották be, azonban mostanában egyre többen elismerik, hogy az iskolában nincs néha alternatíva, tehát a szükség szokást bont.

A legtöbb család arra panaszkodik, hogy a gyerekek jobban szeretik a magyar ételeket, mint az afgánt. Sok szülőnek nehézsége akad abból, hogy hiába főz afgán ételeket, a gyerekek inkább csak bekapnak egy zsömlét és néhány szelet párizsit. Az egyik anyuka elismeri, hogy a magyar konyha sokkal változatosabb. Náluk vacsorára mindig csak rizs és hús van. A szülők és az idősebb korban Magyarországra érkezett lányok viszont jobban ragaszkodnak az afgán ételekhez. A gyerekek kedvenc helye a McDonald's, és nemcsak a játékok miatt.

Afganisztánban a családok nagy része nem asztalnál eszik, székeken, hanem a földön. Nagyon fontos szabály, hogy nem lehet cipővel bemenni a szobába, csak mezítláb, illetve zoknival lehet a lakásban járni. Étkezéskor egy szép fehér abroszt terítenek le a szőnyegre és körbe ülnek. Ezt a szokást főleg vidéken őrizték meg. A fővárosban, Kabulban, már egyre jobban elterjed az asztalnál étkezés is. Magyarországon kevés afgán család ragaszkodik ehhez a szokáshoz. Az afgánok szülőhazájukban kézzel esznek leginkább, csak a levesnél használnak fémkanalakat. Magyarországon viszont a gyerekek már nagyon hozzá szoktak az evőeszközök használatához, és a menza miatt az asztalokhoz is.

A legfontosabb ital a tea. Szinte állandóan van belőle otthon, a vendégeket is azzal kínálják meg. Ha ezt nem szolgáltatnak fel, akkor olyan, mintha semmit sem adtak volna a vendégnek. Kevesen isznak kávé. Legtöbbször az egyetemista lányoknál láttam, hogy kávé isznak.

Az afgán lányok helyzete

Afganisztánban teljesen a lányok feladata a háztartás. Az iskola után ők segítenek a főzésben és a takarításban. Az egyik asszony még most is emlékszik arra, hogy milyen rossz volt az, hogy neki kellett kiszolgáltatnia a néhány évvel fiatalabb öccsét. Még olyan parancsokat is adhatott neki, hogy hozzon neki egy pohár vizet. Ha nem teljesítette, akkor az anyukája rászólt, hogy azt nem lehet. Az egyetemista lányok sem kivételek ez alól. A vizsgák sem mentették fel őket a számukra beosztott munkák alól.

A fiúk semmilyen munkát sem végeztek otthon. Az ő feladatuk inkább a házon kívüli munkákban való segítség volt, például a telkeken vagy az apuka műhelyében. Az egyik afgán apuka most is kihangsúlyozta, hogy egy afgán férfi sosem mosogat. Ha egy másik férfi meglátta volna Afganisztánban, hogy az egyik férj segít a feleségének a háztartásban, biztosan megdöbbsen volna. „Mit csinálsz? Hát te nem vagy nő! Arra van a feleséged.”

Magyarországon részben megváltozott a helyzet, már ami a gyerekeket illeti. A lányok azok továbbra is, akiknek segíteni kell a takarításban, de a fiúkat is kicsit jobban bevonják a munkába, legalábbis nem veszik olyan szigorúan azt, hogy degradáló, ha segítenek. Az egyik anyuka arra panaszkodott, hogy a legidősebb fia megpróbálja dolgoztatni a húgát, mintha Afganisztánban lennének, hiszen még elég idős volt ahhoz, hogy emlékezzen, milyen is lenne a helyzet otthon. Az anyuka nagyon szigorúan többször is rászólt már, hogy itt ezt nem szabad csinálni, hiszen most más kultúrában vannak, nem pedig otthon. „Hát mit szólnának itt, ha ezt megtudnák?”

Egy lánynak nagyon sok szabályt kell betartania, ha már kezdik nagylánynak nézni. Erre nincs szigorú korhatár, de úgy 15-16 éves kortól. Akkor már nagyon odafigyelnek, hogy hova és kivel engedik el, és kirívó ruhákban sem járhat. A miniszoknya vagy a kivágott blúz már nemigen jöhet szóba. Diszkóról vagy egyéb táncos helyről szó sem lehet. Az iskolai esti rendezvényekre sem sokszor mehetnek el, esetleg csak a fiútestvérükkel együtt. Elmesélték a lányok, hogy nehéz összeegyeztetni a hagyományaikat a magyar tinik kultúrájával. Rosszul esik nekik az, amikor minden osztálytársuk megy a diszkóba, csak ők nem mehetnek. Ha egy fiú járni szeretne velük, akkor kategorikusan azt kell mondaniuk, hogy „nekünk nem lehet”, nem szabad. Az egyetemista lányok is, bár senki sem ellenőrzi minden lépésüket, ritkán keverednek hosszabb szóváltásba fiúkkal. Nem őket hibáztatják az esetleges célzásokért vagy közeledésért, hiszen ők nem tudatják, mondták, hogy „iszlám lányoknak nem lehet barátjuk”. Egy másik lány azt mesélte, hogy az iskolában az egyik fiú végigmérte és utánafütyentett. Ezt teljesen megbotránkoztatónak tartotta, majd hozzáfűzte: „szerintem nem tudta, hogy én afgán vagyok”. Az egyik afgán kamasz is elmondta egyszer, hogy ha ő ránézne egy afgán lányra, akkor őt „megölné a lány apja, és a lányt is”. Akármennyi magyar barátnője is legyen egy afgánnak itt Európában, tette hozzá, az afgán lányok még az ő szemében is tabuk.

A lányokat nagyon féltik, és mindig el kell mondani a szüleiknek, hogy hova mennek és kivel. A végső szót legtöbb esetben az apuka mondja ki. Hiába egyezik bele az anyuka valamibe, még az apa áldását is meg kell várni mindenhez. Azonban vannak olyan családok is, ahol az anyuka a szigorúbb és engedékenyebb az apuka.

A lányok leginkább azt sajnálják, hogy nem lehet a szüleikkel nyíltan beszélni sok témával kapcsolatban. Afganisztánban sok mindent nem ölel magába a biológia. „Nálunk ‘azokról a

dolgokról' senki sem beszél" – mondta az egyik lány szomorúan. Szerintük fontos lenne, hogy az anyuka előre felkészítse a lányokat „bizonyos dolgokra”, mert sokkal jobb lenne ezekről előre tudni, mint utána nagyon megijedni. Az egyik idősebb lány elmondta, hogy ő készíti és világosítja fel a többieket, mivel ők később érkeztek Magyarországra és alacsonyabb osztályba kerültek. Mikor rákérdeztem, hogy az anyukák tudnak-e arról, hogy miket tanulnak a gyerekek az iskolában, azt felelték, hogy persze. Elmondják nekik otthon, hogy miket is tanulnak. Ezzel egyet is értenek a szülők, viszont azt is jónak látják, hogy az iskola készíti fel őket, és nem nekik kell a kényes dolgokról beszélni.

A párválasztás

Afganisztánban a lányok nagy részét 15-16 évesen férjhez adják. Sokuknak nem is igen engedi a család, hogy tanuljon. A férj választása a szülők feladata. A szülők beszélnek egymás között a házasságot és a fiú nászajándékát. A fiú szülei kérik meg a kiválasztott lány kezét a lány szüleitől. Régen előfordult az is, hogy a fiatalok nem is látták egymást az esküvő előtt. Afgán hagyományok szerint sokkal inkább családok egyességéről van szó, mint két ember szerelmi kapcsolatának szorosabbra fűzéséről.

Magyarországon gyakori az, hogy a lányok apja már nem él. Ilyenkor a legidősebb fivér vagy férfi rokon segít az anyukának a megfelelő férj megtalálásában. Az egyik egyetemista lány arról panaszkodott, hogy az ő szülei és rokonai nem élnek Magyarországon. A bátyja Hollandiában él. Mikor megkérdeztem tőle, hogy aki őt feleségül szeretné venni, akkor annak el kell-e utaznia Hollandiába, hogy beszéljen a bátyjával, megvonta a vállát. „Hát igen. De ez nem könnyű. Még esetleg az is elképzelhető, hogy nekem kellene dönteni.” Azonban nem tűnt nagyon határozottnak. Magyarországon az is nehezíti a helyzetet, hogy a menekült családok gyakran csak átutazóban vannak, tehát gyorsan kell dönteni, hogy két fiataalt összekötnek-e egymáshoz.

Magyarországon is szeretnék, ha mindenkinek afgán lenne a választottja, azonban azt már el kell ismerniük, hogy nehéz helyzetben vannak a fiatalok, hiszen nagyon kicsi a választék. Azt hangoztatják, hogy sok afgán él Németországban és Hollandiában is. A fiúknál elvileg megengedett, hogy magyar vagy más nemzetiségű feleséget válasszanak. Azonban, amikor a serdülő fiúkkal beszéltem, ők is azt mondták, hogy még ha lesz is magyar barátnőjük, akkor is inkább afgán feleséget szeretnének. Már vannak vegyes házasságok, amit el is fogad az afgán közösség, bár szinte mindannyian úgy vélik, hogy ilyenkor gyorsan eltávolodik a fiú az afgán közösségtől, hiszen a felesége nem fog elmenni az afgán ünnepekre, és előbb-utóbb a férj is otthon marad a családjával. Ráadásul, tették többen is hozzá, sokszor váláshoz is vezetnek ezek a kapcsolatok. Márpedig az afgánoknál ez egyáltalán „nem szokás”. Ezért kell már fiatal korban (akár 5-6 évesen is) arról beszélni a gyerekeknek, hogy afgán feleséget válasszanak. A szülők is elismerik, hogy nehezebb lesz itt a fiúkat befolyásolni, hogy melyik lány is lesz a megfelelő, de bíznak benne, hogy a fiúk nem választanak rosszul. A lányoknál szóba sem jöhet az, hogy ne afgán férje legyen. „A család belehalna szégyenébe” – mondta szinte mindenki, akivel idáig beszéltem. Az egyik báty úgy vélekedett, hogy ő nem aggódik a húga miatt, hiszen ismeri annyira, hogy jól fog dönteni, és eszébe sem jut majd a Korán ellen vétkezni. A tinédzser lányok már most aggódnak, hogy a szüleik kikhez akarják majd férjhez adni őket. Többüktől is hallottam, hogy sohasem akarnak férjhez menni. Ekkor azonban valamelyikük rögtön visszavágott, hogy hiába minden, úgyis férjhez fogják adni őket a szüleik. Az nem elfogadott, hogy egy afgán lány ne menjen férjhez.

Afgán vagy magyar?

A gyerekek már nemigen emlékeznek szülőhazájukra, és az események sem érdeklik őket. Nagyon távolinak tartják. Ha kérdezem őket valamiről, nagyon szívesen válaszolnak és lelkesen magyaráznak, azonban sokszor találkozom azzal a válasszal is, hogy „Nem tudom”, „Már nem emlékszem”.

Az afgán közösség minden nemzeti ünnepet megtart, és általában kibérelnek valahol egy éttermet, ahová mindenkit meghívnak. A gyerekek is mindig ott vannak, kortól függetlenül. Azonban legtöbbször nem tudják pontosan megmagyarázni, hogy mit is és miért is ünnepelnek, csak a szüleik szólnak nekik néhány nappal előtte, ha mennek a hétvégén valahová, bár a nagyobb ünnepekre azért ők is emlékeznek. Csak a szülők követik az afgán időszámítást, a gyerekek csak az itteni időszámítást ismerik. Ha a szülők nem szólnának nekik, akkor sok mindenről elfeledkeznének, bár a kicsit idősebbek büszkén vállalják, hogy nekik olyan naptárunk van, amely az iszlám időszámítást is jelzi. Amikor megkérdeztem, hogyan fogják ünnepelni az új évezredet, csak annyit mondtak, hogy hát a gyerekek kedvéért talán ők is kimennek majd a többi afgán családdal együtt az utcára, de nem nagyon jelent nekik semmit sem. „Afganisztán még nagyon messze van a 2000-től.”

A Mikulást nagyon szeretik a gyerekek. Mikor megkérdeztem tőlük, hogy nem volt-e szokatlan a piros ruhás Télapó, rázták a fejüket, „dehogya is, nagyon szép ajándékokat hozott”. Szinte az összes gyermekes afgán család ünnepli a keresztény „karácsonyt” is. Természetesen, jegyzi meg a szülők, csak a gyerekek kedvéért. Hallják az iskolában, és hát ők is kérik az ajándékokat. Azonban a karácsonyfa nem áll túl sokáig a lakásban és nem is fűznek hozzá semmilyen szertartást sem.

Afganisztánban a családok 95%-a kertes házban lakik. A legtöbb ház 6-8 szobás. A testvérek is gyakran együtt maradnak, és sokan nem hagyják el a szülői házat, illetve összeköltöznek a szülőkkel. A legidősebb fiúnak kötelessége a szüleit eltartani nagykorában, és a lányok kiházásítása mellett még az anyagi jólétükről is gondoskodnia kell. Ezt a kamaszok is tudják. Az egyikük meg is jegyezte, hogy úgy kell majd házat keresnie mind magának, mind a testvéreinek, hogy minél közelebb maradjanak egymáshoz, és főleg az édesanyjukhoz, akivel valószínűleg ő fog együtt lakni, hiszen apja halála óta ő felelős érte. Ezt a kötelességtudatot nem változtathatja meg az új környezet sem.

Magyarországon még mindig egy kicsit szokatlan az afgán családoknak, hogy milyen magasak a lakóházak. Sokan mesélnek arról, hogy milyen szép kertes házakban laktak otthon. Itt mindegyikük arra szorul, hogy kis bérházakban lakjon, hiszen nem lenne pénzük egy kertes házra. Sokszor egy két- illetve háromszobás lakásban lakik egy 6-7 fős család. A gyerekeknek nincs külön szobája, a legkisebb gyerek gyakran alszik a szüleivel.

A gyerekek otthon is leginkább csak magyarul beszélnek egymással. A szülők, bár tudnak már magyarul is, az anyanyelvüket használják egymás között. A szülők úgy reagálnak, ha a gyerekek magyarul próbálnak meg velük otthon beszélni, hogy „nem értek magyarul”. Van, ahol hiába beszél az anyuka a saját anyanyelvükön, az egyik lánya mindig csak magyarul válaszol neki vissza. Az egyik nemrég érkezett család 16-20 éves gyerekei már most megdöbbennek azon, hogy azok a gyerekek, akik régebb óta itt vannak, mennyire nem használják az anyanyelvüket. Számukra az érthetetlen, hogy csak magyarul tudnak írni és olvasni. A gyorsabb nyelvtanulás miatt sokszor a gyerekek a tolmácsok a külvilág és a szüleik között.

Miben gyökereznek a különbségek?

Amikor arra kértem mind a szülőket, mind pedig a kamaszokat, hogy mondják el, miben is látják a legfőbb különbséget egy afgán és egy magyar fiatal között, mindannyian azonnal azt felelték, hogy a gondolkozásuk különböző. Míg a magyar gyerekek esze, szerintük, nagyon fiatalon már a pénz körül forog, addig az afgán családokban az összetartás és a felelősségtudat a lényegesebb. A magyar fiatalok nem tisztelik sem a tanáraikat, sem pedig a szüleiket. Sokan azon döbbentek meg a legjobban, amikor ide érkeztek, hogy mennyire szabadok vannak engedve a gyereke, és hogy a külvilág előtt, az utcán is sok minden megengedett.

Szokatlannak tartják azt, hogy sok magyar nő az „úr” egy családban, azaz hogy ő dolgozik, és tartja el a családját. Sokszor azért nem is működik egy vegyes házasság, hiszen az afgán nő „arra van”, hogy kiszolgálja az urát, hogy otthon maradjon, és a házi teendőket végezze, mondta az egyik anyuka. Azonban egy magyar feleségnek csak úgy nem lehet odamondani, „pucold ki a vécét!”. Ez itt már elegendő egy váláshoz, fűzte hozzá. Ami még nagyon szokatlan a magyar életfelfogásunkban, az az, hogy bár gyermekkorunkban a szülők tartanak el minket, addig felnőtt korunkban csak magunknak dolgozunk. Afganisztánban az a gyerekek feladata, hogy viszonzásképpen ők tartják el a szülőket idősebb korukban. Az egyik tízéves kisfiú már most azt hajtogatja az anyukájának, hogy „ha egyszer felnövök, anya, akkor annyit fogok keresni, hogy eltartsalak és ne kelljen dolgoznod”. Ez a nagy eltérés, vallották, a vallási különbségekben és hitben gyökerezik. „A vallási hagyományaink. Ez az, amiben eltérünk a magyaroktól”, összegezte az egyik 20 éves lány.

Hangsúlyozni szeretném, hogy e felmérés csak a jelenlegi állapot feltárására törekedhet, hiszen nem lehet hipotéziseket felállítani arra, hogy a most felnövekvő fiatalok és gyerekek mennyire „felejtik” el afgán szokásaikat, illetve mit adnak majd át gyerekeiknek mindabból, amit a szüleik tanítottak meg. A legtöbb afgán gyereknek, ha lehet így mondani, „kettős identitása” van. Egyfelől próbálnak megfelelni az iskolai követelményeknek, hogy a kortárs csoportok elfogadják őket, viszont végig szem előtt kell tartaniuk a mögöttük álló, a magyartól merőben eltérő családi kulturális háttért is, ami legtöbbször feszültséget okoz bennük. Ehhez nagy részben még az is hozzájárul, hogy mindegyik afgán család azt mondta, hogy számukra az a legfontosabb, illetve az a mérvadó, hogy a többi afgán mit mond és hogyan vélekedik.

Afgán esküvő

Már mindenki erről az esküvőről beszélt hetek óta. A csepeli gyerekklubban a lányok hosszasan ecsetelték nekem, hogy milyen ruhát is varrat az anyukájuk nekik erre az alkalomra. Többen is megkérdezték tőlem, hogy fogok-e az afgán zenére táncolni, és örültek neki, hogy igent feleltem. Viszont ha én is visszakérdeztem, rögtön elkezdtek nevetni, mondván, hogy ők már nem tudnak olyan zenére táncolni. „Már elfelejtettem, hogy kell táncolni. Az pedig elég ciki lenne, hogy úgy táncolnék, mint a mai diszkószámokra” – mondta az egyik 14 éves lány, és mutatta is, hogy kell a legújabb slágerekre a hasát és a csípőjét mozgatni. Hát igen, ezt már sokszor láttam tőlük. Határozottan állítják, hogy ehhez sokkal jobban értenek. Sőt, tette hozzá, az apukája is szokta az új magyar slágereket hallgatni a kocsiban. (Amikor én ültem bent vele a kocsiban, akkor csakis afgán zene szólt).

A család, amelyikkel megyek, egy anyukából és négy gyerekből áll. Az apukát hat évvel ezelőtt lőtték le Afganisztánban. Az anyuka és a gyerekek már egyedül érkeztek ide, vagy 5 évvel ezelőtt. Először a Vörös Kereszt Fonyód utcai szállásán laktak, majd néhány évvel később sikerült albérletet találniuk a XV. kerületben. Tavaly nyáron ismertem meg őket, amikor a gyerektábort szerveztem Kecskemétre. A négy gyerek mellett K., az anyuka is eljött, mint az egyetlen afgán felnőtt a csoportban. Azóta főleg a legidősebb fiúval kerültem szorosabb kapcsolatba, mivel ő tagja volt a serdülő menekülteknek tartott csoportomnak. K. volt, aki szólt nekem az esküvőről, de azt mondta, hogy ő nem hívhat meg engem, mivel nincs annyira szoros ismeretségben a menyasszonnyal. Javasolta, hogy keressek meg egy másik családot, de ők sem voltak abban biztosak, hogy elhívhatnak engem is. Végül is K. megkért, hogy menjek velük, és elvihetném őket kocsival, mint egy nagyon jó barátja a családnak, és akkor felhívja a nővérét, hogy nem kell értük mennie. Két nap múlva ismét beszélünk és akkor elmondta, hogy szólt a menyasszonynak, hogy az egyik legjobb barátnője szeretne eljönni a lakodalomba. Úgy gondolta, hogy úgy mégiscsak jobban érezném ott magamat, ha hivatalosan is meg lennék hívva. A menyasszony válasza az volt, hogy természetesen mehetek, ha a K. barátnője vagyok. K. szokta azt is hangoztatni, hogy én majd „valamiféle dolgozatot szeretnék írni az afgánokról”.

A B. családban a legidősebb fiú, Q. 14, a legidősebb lány, E. 12, a kisebbik fiú, D. 10, és a legkisebb testvér, M. 6 éves. Mi azért indulunk előbb a lakodalomba, mert a két leány lesz a koszorúslány, és a menyasszony felkérte az anyukát, hogy segítsen a vacsora előtt a helyszín elrendezésében. Már régóta erről beszéltek nekem, hogy milyen érdekes lesz majd ez az esküvő, hiszen „majd Koránt fog olvasni a pár, meg egy tükörbe fognak nézni együtt”. Többször is hangsúlyozták, hogy biztosan „másnak” fogom találni. Ebben annak ellenére biztosak voltak, hogy még sosem voltak magyar esküvőn.

A hivatalos meghívó körülbelül egy héttel az esküvő előtt érkezett meg. Eredetileg úgy volt, hogy az esküvő május elsején lesz megrendezve, de a vőlegény szülei nem tudtak eljönni Afganisztánból olyan korán, így elhalasztották. K. meghívója magyarul volt, és nem név szerint címezték meg. Az állt benne, hogy „meghívjuk Önt és kedves családját”.

A hivatalos meghívó 6 órára szól, de nekünk 5-re kell odamenni. Nem mi vagyunk az egyetlenek, akik korábban mennek. Már ott volt a menyasszony három évfolyamtársa is, akik jóval előttünk érkeztek, hogy segítsenek a sátrak feldíszítésében. Q. nagyon nem örül ennek az egész esküvőnek. Már több napja azon ment a vita otthon, ahogy most elmesélik nekem, hogy Q. nem szeretne elmenni erre az esküvőre, hiszen az „olyan unalmas”. Otthon szeretett volna

maradni egyedül, de K. nem engedte. Hát hogy nézne már az ki, hogy nem jön? Meg hát akkor hol vacsorázna?

A menyasszony anyukája is nagyon korán érkezett. Az apukája tavaly halt meg, így itt már nem lehet jelen. A lány bátyja is segítkezik az elejétől kezdve.

A vőlegény teljesen egyedül van Magyarországon. A szülei Afganisztánban élnek, de sajnos nem kaptak vízumot, hogy a fiuk esküvőjére eljöjjenek. Hiába halasztották el egyszer már az esküvőt.

A vendéglő a SAS Fogadó, ami a XI. kerületben van, a budai oldalon, nem messze a Sasadi úttól. Nehezen lehet megtalálni és nagyon messze van mindenkitől.

Az afgán lakodalom az udvaron van. Több nagy fehér sátrat állítottak fel. A zenekarnak egy külön kis sátor van berendezve, hogy meg ne ázzanak. Ők szemben vannak a többi sátorral. A sátrak teteje majdnem összeér mindenhol. A zenészek már ott vannak, amikor mi megérkezünk. Ismét azt az énekest hívták meg Németországból, aki már több esküvőn is szerepelt, illetve március 21-én, az afgán újévkor is énekelt. Annak ellenére őt hívják meg, hogy nagyon sokba kerül az ideutaztatása. A zenekar, ha lehet így hívni, csak két tagból áll. Az énekesen kívül csak egy szintetizátoros van. Az énekes sokat járkál a mikrofonnal, hiszen nagyon hosszú a zsinórja és nincs rögzítve.

E. és M. azonnal csatlakoznak az unokatestvérükhöz, aki K. nővérének a lánya, hiszen ők hárman lesznek a koszorúslányok. Bemennek az épület egyik szobájába, amelyet külön kibéreltek az ifjú párnak meg a ruháknak, hogy átöltözzenek. Mindhármuk ruhája nagyon szép. Kölcsönözték őket, kék és rózsaszínűek. A két leány hamarosan úgy jön vissza, hogy ki van rúszozva a szája. Halvány rózsaszínűre. Persze „csak azért”, mert az unokanővérük szája is ki van festve. K. nem szól semmit sem, csak azt kérdezi meg, hogy ki festette ki őket. A nővére.

Az asztalok fehér terítővel vannak leterítve és mindegyik közepén egy szép nagy csokor virág van. A segítkezésre felkért lányok fél 6 körül kezdik el a pisztáciát, karamell cukorkát, illetve egy jellegzetes narancssárgás színű afgán ételt kistányérokra kitenni, és az asztalokra helyezni. Ezt az afgán sós ropogtatót már néhány nappal korábban készítették el a lányok és K.. Úgy készül el, hogy 6 kg lisztet összekevernek paprikával, fűszerrel és olajjal, majd kisütik. Apró kis sós pálcika vékonyságú darabkákra vágva szolgálják fel. Legtöbbször ünnepi alkalmakkor készítik el.

Az asztalokon literes ásványvíz, Coca-Cola és gyömbér van.

A már ott levő vendégeken azonnal feltűnik, hogy nagyon díszesen vannak felöltözve illetve kifestve. A legtöbb afgán nő illetve lány minden nagyobb alkalomra új ruhát vesz illetve varrat. Az egyik 14 éves lány azt mondja: „hogy nézne már az ki, ha még egyszer felvenném ugyanazt a ruhát?” Mások ezt túlzásnak tartják, de azért ők is nagyon sokat foglalkoznak már jó előre azzal, hogy miben is lesznek az esküvőn. Legtöbbször egyszínűek az egyrészes ruhák: zöldek, kékek, pirosak, feketék, rózsaszínűek stb. Főleg a fiatal nők szeretik a fekete ruhát, a tinédzser lányok a fehér és a rózsaszínű ruhákat választották. A fiúk öltönyben vannak, van, akin csokornyakkendő is van. Legtöbbször ugyanabban a ruhában vannak a közös ünnepeken. Q. is panaszkodik nekem, hogy ő már nagyon unja az öltönyét, mert mindig ebben van, de az anyukája nem vett neki újat, mondván, hogy nincs rá pénz. A mostani esküvőre néhány fiú bejelölt az esküvőre, amin a lányok jókat kuncognak.

A legtöbb asszonynak illetve lánynak fel van tűzve a haja, és két oldalt egy-egy kicsit begöndörített tincs van szabadon hagyva. Erősen ki vannak festve, még a hajadon lányok is. A tinédzser lányokon nincs festék és nem merész a ruhák szabásvonala. Azonban szinte

mindegyik mini szoknya. A hajadon huszonévesek viszont már hosszú szoknyában vannak, bár némelyiken elég merész a slicc.

A férfiak öltönyben vannak, bár az egyik fiatal férj pólóban és farmerben jelent meg. Nem szólnak semmit sem, de K. megjegyzi, hogy az a fiú mindig más, mint a többi. Nem örvend nagy népszerűségnek.

Legszívesebben az aranyat viselik. Hatalmas nyakláncokat, gyűrűket és karpereceket hordanak az ünnepeken, illetve társaságban. A menyasszony barátnői már korábban is elbűszkélkedtek velük, amikor az afgán újévi ünnepségre mentünk. Az anyukájuk hozta nekik „Szaudi Arabországból”, azaz Szaúd-Arábiából, amikor Mekkába utazott.

K. odasúgja nekem, hogy egyértelműen látszik, hogy ő a legszegényebb a társaságban, hiszen neki nincsenek aranyai, hiszen nincs rá pénze. Hozzáteszi, hogy aki megteheti, azon sok arany van.

A férfiakon nem látok ékszereket.

Hat óra körül érkezik meg a menyasszony és a vőlegény, külön kocsin. Előtte fél 3-kor voltak a Polgármesteri Hivatalban, majd pedig egy parkba mentek fényképezkedni. Ők általában akkor jönnek, amikor a meghívó szól, annak ellenére, hogy a vendégek legnagyobb része csak később érkezik. Q. elmondása szerint mindig lehet előre tudni, hogy körülbelül ki mikor érkezik.

Ezután egy külön szobába vonulnak, ahonnan a menyasszony egy jó ideig nem is jön ki. A vőlegény kijöhet, de most nem látom, hogy elhagyná a menyasszonyát. K. engem is bemutat nekik. Kezet fog velem mind a kettő. Itt is elmeséli, hogy én majd „egy dolgozatot fogok írni az afgánokról”.

A menyasszony fekete haja kontyba van felkötve és kis fehér virágok díszítik. A ruhája zöld színű, szűk, hosszú, egyenes szabású. Ezen is kis fehér virágminták vannak. A fején egy rövid zöld fátyol van, amely a fej közepétől lóg le, kicsivel a váll vonala alá. Fehér, magas sarkú cipő van a lábán. Minden serdülő lány arról beszél, hogy milyen gyönyörű a menyasszony.

A vőlegény szürke öltönyben és fehér ingben van. Nagyon egyszerű minden rajta. Semmiben sem néz ki különbül, mint a többi férfi vendég.

A három lány, K. és a nővére felelős azért, hogy a megérkező vendégeket fogadja a kertben. Mindenkit üdvözlnek, a lányokkal megölelik egymást és három-négy puszit adnak egymásnak. A férfiaknak kezet nyújtanak és „Isten hozott”-al üdvözlik őket. Férfi és nő nem puszilhatják meg egymást. K. elmeséli, hogy ő még a tulajdon sógorát sem puszilhatta meg sohasem. Ők kísérik a vendégeket az asztalokhoz, illetve kérdezik meg, hogy mire is lenne szükségük.

A vendéglő előtt állnak azok a férfiak, akiket szintén arra kértek fel, hogy köszöntsék a vendégeket. Ők fogadják őket, amikor kiszállnak a kocsiból, illetve amikor belépnek a vendéglő területére. A többi már a lányok dolga.

Az újonnan érkezettek legelőször üdvözlik a már jelenlevőket és körbejárják az asztalokat. Ez leginkább a lányokra és asszonyokra igaz. A férfiak nagy része csak leül az első egy-két asztalnál, illetve megáll a pultnál, ahol teát, vizet, sört és bort lehet kérni. Azonban a pincérek is gyakran körbejárják az asztalokat, hogy felvegyék a rendeléseket.

A nők semmilyen szeszes italt sem fogyaszthatnak. A férfiak sört illetve bort isznak az esküvőn. Több pohárral is. Senki sem szól rájuk. Az egyik férfi kicsit le is részegedik, de senki sem zavarja haza. Leginkább a gyerekek félnek tőle és szaladnak el, ha csak a közelükbe ér. Undorítónak tartják.

K. is elmeséli, hogy őt fel akarta kérni táncolni. Ez teljesen mebotránkoztató a szemükben, amire ő rögtön azt felelte, hogy hagyja őt békében, hiszen ő özvegyasszony és négy gyermeke van. Hiába halt meg a férje, ő továbbra sem táncolhat más férfiakkal. Egy férfinak nem is szabad mást felkérnie, mint a feleségét vagy a húgát.

Amikor K. teát szeretne inni, egy gyereket kér meg, hogy hozzon neki, vagy engem kér meg, hogy kísérjem el a teás asztalhoz. Utána gyorsan megmagyarázza: „Én szegénylős vagyok.” Ez azért van, mert a teás asztal közelében vannak a férfiak. Egy asszony nagy zavarban lenne, ha egyedül kellene arra mennie.

Nincs meghatározva, hogy ki hova üljön le. Az először érkezettek választanak, a többiek pedig eldöntik, hogy ki mellé üljenek, illetve melyik asztalhoz is menjenek. De a helyek gyakran cserélődnek az elején, szinte csak a vacsora kezdetére alakul ki, hogy véglegesen ki hol is ül. Vannak olyan asztalok, ahol a férfiak és a nők együtt vannak. Végül is a serdülő lányok is többé-kevésbé lefoglalnak maguknak egy asztalrész, a szüleiktől távolabb, a bejárattól legmesszebbre eső részen.

A fiúk legtöbbször csak rohangásznak, illetve játszadoznak. Nemigen foglalkoznak a felnőttekkel. A kislányok is velük vannak.

A tinédzser lányok inkább az asztalnál ülnek és beszélgetnek, de csakis magyarul. Azonban azon a lányon gúnyolódnak, aki annak ellenére, hogy afgán, nem tud már perzsául, csak egy kicsit ért belőle. A lány csak zavartan mosolyog, amikor rajta nevetnek, illetve amikor magyarázzák nekem, hogy milyen „ciki”, hogy elfelejtett „afgánul”.

Az ifjú pár számára külön áll egy kisasztal, amelyet egy alacsony színpadra helyeztek el. A színpadon bordó színű perzsaaszónyeg van, az asztal mögött pedig egy négyszemélyes fotelág áll. Az asztal fehér terítővel van lefedve. Az asztal bal oldalán egy kis fehér kosárba helyezték a Koránt, ami zöld kendőbe van bekötve. Az asztal közepén két nagy csokor virág található. Előtte egy nagy üres kancsó, amely szélét kis apró fehér virágok díszítik. Az asztal jobb szélén egy nagy zöld kosár helyezkedik el, amelyet szintén fehér virágokkal díszítettek ki. Ezen egy villa, egy kés és egy kanál található. Azonnal elkezd nekem K. magyarázni, hogy majd meglátom, hogy ezekkel fogja majd etetni egymást az ifjú pár.

Amikor megkérdezem, hogy miért minden zöld, illetve hogy a menyasszony is miért van zöld ruhában, ezt a magyarázatot kapom K.-tól: „Mert nálunk ez a szokás van, hogy az szerencsét hoz a menyasszonynak”.

Fél 8-kor sétál be a pár. Négyen mennek legelől. Bal oldalon halad a lány anyukája, mellette a vőlegény, mellette a menyasszony, és a lány mellett pedig, mivel a fiú szülei nem tudnak itt lenni, a lány bátyjának a felesége, aki magyar. Mindannyian karöltve mennek.

Utána jönnek be azok a lányok és asszonyok, akik a vendégeket fogadták, azaz a legközelebbi barátok. (Nincs más rokona Magyarországon a menyasszonynak sem.) Az egyik barátnő a Koránt tartja a menyasszony feje felett. Ezzel hoz neki tisztaságot és szerencsét.

A pár bevonulása alatt minden vendég feláll, és tapssal köszönti őket. Sokan a külön asztalhoz mennek és megvárják, amíg a pár szépen lassan odaér. Mind a négyen leülnek a fotelba. A két „anyuka” is helyet foglal a gyerekek mellett, jobbra a lány bátyjának a felesége, mellette a menyasszony, majd a vőlegény és balra pedig a lány anyja.

Ezután, akik távolabb állnak, már semmit sem látnak, hiszen a vendégek egy csoport elállja a kilátást az asztal köré gyülekezve.

A zene a pár bevonulásakor mindig ugyanaz. Gratulációkról szól, és megemlíti benne a pár nevét is. Ezek után az énekes felkéri a vendégeket, hogy akinek fontos a pár boldogsága, az

táncoljon nekik egyet. Ekkor a legközelebbi három barátnő, majd K. a nővérével az asztal elé áll, és mintegy a párnak táncolnak egy kicsit. Ez a „szerencse kívánó” tánc a legközelebbi rokonok feladata.

Az egyik 14 éves lány elmondja, hogy az esküvőn a lány anyukájának szomorúnak kell lenni, hiszen elviszik tőlük a lányt. K. is megerősíti ezt, bár itt nem erről van szó. Afganisztánban a lány a fiúhoz költözik, teszi hozzá, de itt ugye nem tudnak, hiszen a szülők Afganisztánban vannak. Ebben az esetben nem lehet azt mondani, hogy az anyuka elveszíti a lányt.

Q.-tól tudom meg, hogy a menyasszony pastu és a vőlegény fárszi. Q. teljesen meg van azon döbbenve, hogy tud hozzámenni egy pastu lány egy fárszi férfihoz, egy „majomnyelvet beszélőhöz”. Már korábban is elmagyarázta nekem, hogy a pastu az igazi nyelv, és hogy a pastu birodalom milyen hatalmas volt. Teljesen megveti a fárszi nyelvet, és úgy tartja, hogy a pastuk Magyarországon is sokkal hatalmasabbak. A példaképe is egy pastu család. A férfit tartja a leghatalmasabbnak, aki bármikor képes lenne meghódítani a világot. Amikor egyszer megkérdeztem, hogy magyar vagy afgán feleséget szeretne-e magának, azt mondta, hogy inkább afgánt. Elmesélte, hogy többen is mondták neki, hogy el sem mennének az esküvőjére, ha magyar feleséget választana. Persze, tette hozzá, csak vicceltek. Ha valaki pedig komolyan gondolta, akkor az, szerinte, inkább maradjon is otthon. Amikor viszont szóba jöttek a fárszik, akkor nagy hevesen elkezdett tiltakozni, hogy neki sosem lesz fárszi felesége, és hogy akkor inkább már magyart választana. A többi gyereknél és fiatalnál még nem tapasztaltam ekkora utálatot. Q. egyszer azt is mondta, hogy Magyarországon sem igen szereti egymást a két csoport, sőt verekedni is szoktak a közös ünnepeken. Amikor másoktól is megkérdeztem ezt, teljesen mást mondtak. Ők még sosem láttak verekedést.

Az esküvőn is figyelem, hogy van-e annak jelentősége, hogy ki pastu és ki fárszi, de nem látok semmilyen elkülönülést sem. A pastu és a fárszi asszonyok közösen ülnek, és beszélgetnek. A férfiak sem húznak szét. Habár K. és a nővére pastu, a három fiatal lány, a menyasszony legjobb barátnői, pedig fárszik. Nagyon jó barátnők. Ha együtt vannak, akkor fárszi nyelven beszélgetnek. Minden pastu felnőtt beszél és ért fárszi nyelven is. A gyerekek már csak az egyiket értik és beszélnek. A fárszik már sokkal kevésbé értik a pastut.

Megkérdezem a K.-tól, hogy nagyon szokatlan-e az, hogy egy pastu és egy fárszi házasodik össze. Szerinte több példa is van erre.

A nők egy kis csoportja még táncol a pár bevonulása után, de elég hamar leülnek. A táncuk nagyon egységes. A lábukkal szinte alig mozognak, és a kezüket a magasba emelve, kecsesen mozgatják a törzsüket. Szinte egy helyben állnak, vagy pedig körbe haladnak a többiekkel együtt. A férfiak kicsit többet mozognak a lábukkal és jobban haladnak. Merészebben mozgatják a felsőtestüket.

Egy idő múlva már csak a férfiak táncolnak az énekes sátra előtt. Szinte ők mondják meg, hogy milyen zene is szóljon. Körben táncolnak, és egy-egy férfi áll a csoport közepébe és mutatja a többieknek, hogy hogyan is táncoljanak. Nagyokat nevetnek az egyik fiatal férfin, aki megpróbál érdekes figurákat mutatni a kezével. Ezen azok a nők is nevetnek, akik figyelik a táncolókat. De nem sokáig követik figyelemmel, hogy a férfiak mit is csinálnak. Inkább beszélgetnek az asztaloknál. Kezd nagyon hűvös lenni, ezért néhányan egy pokrócot tesznek az ölükbe.

Ekkor a vőlegény legközelebbi barátja amerikai dollárokat dob a táncolók közé. Egydollárosokat. K. azt mondja, hogy legtöbbször inkább forintot vagy német márkát szoktak bedobálni, és hogy ez az első alkalom, amikor dollárokat lát bedobva. A férfiak összeszedik. A zenészeknek jár ez a pénz. Ez a pénzdobálás a vőlegény közeli rokonának vagy ismerő-

sének a feladata. Azonban látok olyat is, hogy valamelyik gyerek összeszedi és elvisz egy keveset belőle.

Amint Q. vele egykorú barátja megérkezik, rögtön úgy döntenek, hogy egy perccel sem maradnak tovább, habár Q. idáig sem töltött sok időt a vendégekkel. Úgy határoznak, hogy inkább beülnek a kocsiba rádiót, a Juventus műsorát hallgatni.

Nagyon sokat kell várni a vacsorára, már mindenki nagyon éhes és fázik. A gyerekek szinte egy pillanatra sem ülnek le, hanem össze-vissza rohangásznak.

A vacsorát este 10 körül kezdik el felszolgálni. A pincérek elkezdik a nagy tálcákat feltenni az asztalokra. A teás asztaltól indulnak el, tehát a férfiak kapnak először. A nőknek még sokat kell várni. Ez nem így szokott lenni, ez csak a véletlen műve, hogy a férfiak asztalai vannak közelebb a bejárathoz. Q. és a barátja is bejön egy nagyon rövid időre, de gyorsan visszamennek a kocsiba.

Az énekes sátor előtt felállítanak egy külön asztalt is. Ide teszik a sült kecskét. Hatot vágta le a vacsorára. Egy pincér vágja fel kisebb darabokra, és aki odamegy a tányérjával, az kap belőle. Legelőször a férfiak mennek oda és a gyerekek. A nők nem mozdulnak. Nekik a férjük segít, vagy a gyerekek hoznak nekik is. Végre a mi asztalaink is kapnak vacsorát. Ez a két női asztal az utolsó, hiszen ezek vannak legtávolabb a bejáratától. Négy nagy tálcát illetve edényt tesznek az asztalra. Az egyikben vegyes saláta van uborkából, paradicsomból, hagymából és fejes salátából. A másik tálcán van az ünnepi rizs, amely tele van mazsolával és lereszelt sárgaréppával. Egy kicsit édeskés ízesítést ad a rizsnek a sok mazsola. Így ünnepeken készítik el a rizst. A harmadik tálcán sok minden található. Alul van a sült krumpli, főtt krumpli, ezek fölött vannak a töltött marhahússzeletek, amelyek közepén egy-egy tojás van, és sült csirkecombok, és legtehetően rántott karfiolfejek. A negyedik tálban marhapörkölt van, amelyet a rizsre öntenek. Szinte mindenki egyszerre esik neki az ételnek. Egyik-másik lánynak az apukája hozza a tányéron a vacsorát. Hiába hívják a lányokat a szülői asztalhoz, mindegyik úgy dönt, hogy itt marad együtt az asszonyok egy csoportjával. A rizsből szednek a legtöbbet. Sok kiszóródik az asztalra is, de ezzel senki sem törődik. K. meglepődik a főtt krumplin, nem is ismeri. Megkóstolja ugyan, de rögtön mondja, hogy a rizst sokkal jobban szereti. A gyerekek leginkább azok, akik a sült krumplit eszik. Ezt „csipsznek” hívják az asszonyok is. Az asszonyok a rizsből szednek hatalmas tányérokkal.

Amint a vacsora megérkezik, az ifjú pár elhagyja a vendégeket és visszamegy abba a kis szobába, ahol az esküvő elején voltak. Ők nem esznek a vendégek előtt. K. ezt azzal magyarázza, hogy „szégyenlősek lennének a vendégek előtt”.

Amint befejezi az asztalunk az étkezést, az asszonyok úgy döntenek, hogy kicsit a sátor belseje felé húzódnak, hiszen egyre hűvösebb lesz és az eső is szemerkél. A székeket beviszik az ifjú párnak felállított asztal mellé.

A vacsora után a férfiak egy 25-30 fős csoportja egy asztalhoz elkülönülve leül, hogy megírják a szerződést az ifjú pár között. A menyasszony és a közeli barátnőik a benti szobában maradnak.

A szertartást egy olyan férfi vezeti, akit az egész közösség tisztel, Z. úr. Mint egy pap vezeti a gyűlést. Benne mindenki megbízik, hiszen ő biztosan tudja, hogy is kell mindennek szabályszerűen, a hagyomány szerint lezajlania. Azért vívta ki ezt a nagy tiszteletet, mert ő már járt Mekkában is. A vallási dolgokban is jártas, tehát ő tudja, hogy mi a helyes. A férfiak jelenlétében írják meg a szerződést, amelyben a vőlegény írásban fogadja meg, hogy milyen nászajándékokat ad a lánynak. Afganisztánban főleg birtokokat és marhákat adományoznak. Erre azért van szükség, hogy ha valami történik a házasságukkal illetve a férjjel, akkor legyen írásos nyoma annak, hogy a férj mit is ajánlott fel a menyasszonynak.

Elég sokáig tart most a megbeszélés. Az asszonyok addig várnak. Amikor kész van, a férfiak vezetője, Z. úr beviszi a menyasszonyhoz és a lányokhoz az írásos szerződést, hogy elfogadják-e. Most nagyon kevesen vannak bent a szobában. K. is meglepődik rajta, hogy a menyasszony anyukája is velünk ül kint, tehát nagyon úgy tűnik, hogy csak formalitásról van szó, és kevés asszony tartja fontosnak, hogy bemenjen a menyasszonynak segíteni. Még K. sem megy be. Szinte nem is lehet tudni, hogy a lányok mikor is döntenek a szerződésről. Senki sem veszi észre, hogy mikor jár náluk a férfiak vezetője.

Miközben a férfiak tárgyalnak, a menyasszony két barátnője kicsit átváltoztatja a párnak elkészített asztalt. Behoznak egy nagy tál hennát, valamint egy lapos, téglalap alakú, csomagolópapírba rejtett ajándékot. K. elmeséli, hogy ez az a tükör, amibe a pár bele fog nézni.

A várakozás közben többen fényképezkednek. Engem is beállítanak némelyik képbe. Úgy veszem észre, hogy senkit sem zavar a jelenlétem, hiszen többen ismernek vagy hallottak már rólam. Leginkább a gyerekek útján, hiszen sokan vesznek részt az afgán gyerekklubomban, amelyet a csepei menekült családoknak szervezek. A gyerekek már régóta tudják, hogy én is itt leszek. Senki nem lepődik meg rajtam. Ennek örülök. A tinédzser lányok már most meghívják az esküvőjükre, illetve bejelentik, hogy majd szeretnének eljönni az enyémmre.

Amikor kész van a szerződés és mindenki elfogadja, a férfiak elkezdnek tapsolni. Ekkor tudja meg minden vendég, hogy most már semmi akadály a két pár összehozásának. A vendégek is tapsolnak. Egy tálcán édességet visznek körbe, hogy ezzel gratulálhasson mindenki az új párnak. Úgy tartják, hogy ez az édesség szerencsét hoz a párnak. Most karamella cukorkát kínálnak mindenkinek. Afganisztánban fehér édesmázba mártott aszalt gyümölcsöket szolgálnának fel, itt azonban csak marad a karamella cukorka. Azt tartják, hogy ha egy hajadon lány is eszik belőle, akkor hamar férjhez megy.

A férfiak egy csoportja újra táncolni kezd az öröm alkalmából.

Most újra bevonul a pár. Ekkorra viszont már leveszi a lány a zöld ruhát és fehérét vesz fel. Ez jelképezi azt, hogy életének új szakaszába lép, magyarázza az egyik fiatal lány.

Ismét ugyanaz a négy ember megy elől, mint először. A fátol is most már fehér a menyasszonyon, nemcsak a ruhája. A ruha kiszélesedik a csípőnél és a bokáig ér elől. Hátról egy kicsit hosszabb, de nem kell a menyasszony után vinni, csak egy kicsit hosszú. Most is ugyanaz a legkedvesebb barátnője megy mögötte, aki az első bejövételkor is, hogy a Koránt a feje felett tartsa. A vőlegény nem cserél ruhát.

A pár előtt vonul a három koszorúslány és egy kis kosárból virágot szórnak a pár elé. Meglepődök. Elmondja K., hogy tudja, hogy ez teljesen magyar szokás, és csak Magyarországon vannak az afgán esküvőn koszorúslányok. Ők is tudják, hogy ez az elem nem tartozik a hagyományaikhoz.

Szépen lassan vonulnak be. A vendégek nagy része az asztalnál várja őket. Amikor a helyükre érnek, újra táncolnak nekik a lányok, majd K. és a nővére. Megpróbálnak egy-két 14 éves lányt is meggyőzni, hogy ők is táncoljanak az asztaluk előtt, de ők visszautasítják.

A fotelnél most már csak a pár ül, a szülők nem.

Ekkor megérkeznek a szakácsok és az asztalra tesznek két nagy tálcát, amin egy jellegzetes afgán édesség van. Egy hatalmas tortatálca is az asztalra kerül. Ez ötszintes és felfelé kanyarodik, mint egy csigalépcső, és a tortalapok egyre kisebb lesznek felfelé haladva. Egy új asztalt helyeznek a pár asztala mellé, hogy erre helyezték a kistányérokat és a villákat a süteményhez. A torta magyar, ahogy mesélik. Otthon másmilyen lenne. Itt fehér, tejszínes piskótászerű tortát szolgálnak fel.

Ekkor következik az esküvő legfontosabb része, a pár egybekelése.

Egy nagy zöld kendőt terítenek a pár fölé, amit a fotel mögött két lány tart, és a Z. úr felesége, aki ugyancsak nagy tiszteletnek örvend az asszonyok körében, a pár kezébe adja a Koránt, amit előzőleg már kinyitott egy oldalon. A párnak közösen kell belőle olvasni egy keveset. Az egész szinte csak néhány pillanatig tart. Eközben a vőlegény egy pénzdarabot helyez a Koránba és bele is csukják a könyvbe. Ezután átadják nekik a tükröt. Ezt külön az esküvőre veszik, és senkinek sem szabad belenézni a szertartás előtt. A pár az első, akik belenéznek. Együtt néznek bele, hogy meglássák saját magukat és egymást az új tükörben. Ezután leveszik fejük fölül a kendőt.

Feláll a pár az asztal mögött. Ekkor Z. úr felesége almalét önt a kancsóból a poharakba. Előbb a fiúnak, majd utána a lánynak kell megitatnia a másikat. Ekkorra már az összes kamera az asztal előtt áll és végig veszik a szertartást. Az ital után az afgán ételből tesznek egy keveset a tányérokra és a villával kell egy falattal megetetniük egymást. Ezt az ételt Z. úr felesége készítette. Mindenki azt mondja, hogy nagyon nehéz elkészíteni. A prézlibe mártott tészta belsejében hús van. Legutoljára a tortát vágják fel közösen. Egy nagy kést közösen fognak és mind az öt tortába belevágnak, de nem vesznek ki belőle egy szeletet sem, csak egy-egy falatot.

Ezután K. nővére lép az asztalhoz, a menyasszony mellé, hogy a hennát felkenje a kezére. A bal tenyerébe tesz fel belőle egy darabot, majd egy nagyon díszes és finoman kimunkált zöld színű, háromszög alakú kiskendővel erősíti fel a kezére. A vőlegény bal tenyerébe Z. úr teszi fel a hennát. Ezt csak akkor veszik majd le, amikor lefekszenek. A hennát indiai illetve pakisztáni boltokban szerzik be. A hennafa leveléből nyerik ezt az érdekes anyagot. A levelét porrá zúzzák és megfőzik. Afganisztánban nagyon sokan festik ezzel a hajukat. Tartós vörös színt ad a hajnak. K. is nagyon sokszor használta a festéket otthon. Itt már kevésbé használják a haj festésére. Ünnepnapokon azonban a tenyerükbe tesznek egy darabot belőle, hogy szerencsét hozzon. Van, akinek más keni be a kezét, de van, aki magának csinálja.

Ezután húzza fel a pár a jegygyűrűt egymás ujjára. Előbb a fiú, utána a lány. Ez nem tűnik annyira fontosnak, mert már a vendégek figyelme lankadni látszik. Egyre kevesebben állnak már az asztalnál. Legutoljára mutatják meg, hogy milyen ajándékokat küldött a fiú anyukája a menyasszonynak. Nagyon szép arany nyakláncot és karkötőt. Fel is veszi a lány, hogy egész este ebben legyen.

Ezután Z. úr fia körbejárja a vendégeket a hennás kosárral. Legelőször a gyerekek rohannak utána. K. az első között jut hozzá, és nekem ken a tenyerembe a hennából, majd egy kis zöld kendővel rögzíti. Nem mindenki él az alkalommal. Látom, hogy a gyerekeknek egy-egy felnőtt teszi fel a kezére, de nem feltétlenül a szülő.

Amikor megmutatom Q.-nak és a barátjának a kezemet, mosolyognak. A barátja megjegyzi, hogy ez nagyon egészséges és hogy sokáig hagyjam fel a hennát. Ebből lehet majd tudni, hogy esküvőben voltam. Annál jobb, minél tovább fennmarad a tenyeremen, mert akkor még jóval később is vörös lesz, tehát majd akkor is meg tudom mutatni, hogy jártam az esküvőn.

Eközben a menyasszony egyik évfolyamtársa és Z. úr felesége elkezd felvágni a tortát, és a másik jellegzetes ételt is kistányérokra teszik. K. és a többi lány segít felszolgálni a kistányérokat a vendégeknek. Én szinte elsőnek kapok K.-tól. Nagyon csömör a süti, úgyhogy csak keveset tudok belőle enni. Azonban látom, hogy a többi vendég sem eszik belőle sokat. A pincérek kávékat szolgálnak fel, tej nélkül.

Eközben felkérlik az ifjú párt, hogy menjenek a vendégek elé, azaz az asztaluk elé, és táncoljanak egyet, „hivatalosan először egymással”. A táncukat mindenki nézi, sokan tapssal is kísérik, majd visszamennek a helyükre és leülnek.

Sok feleség már az ölében tartja a kisgyereket. Amikor a tánc elkezdődik, beviszik őket a szobába és lefektetik őket a kis szobában levő ágyra.

Az ifjú pár után sorban táncol a többi házaspár is. A férj odamegy a feleségéhez és felkéri egy táncra, és beállnak az asztal elé. Csakis házaspárok táncolhatnak most, hogy szerencsét hozzanak a fiatal párnak. Viszont sok feleség nem mer kiállni mindenki elé, hiába unszolják a többiek. Szinte berángatnak egy nőt, akinek a férje már több perce arra vár, hogy a felesége fel merjen állni és menjen vele táncolni mindenki előtt. A többi asszony belökdösi a kör közepébe. Két perc múlva viszont elszalad és visszamenekül a helyére. Több feleséget is unszolni kell, és vannak, akiket egyáltalán nem tudnak meggyőzni.

A házaspárok táncá után a férfiak és a nők két körben táncolnak, egymás mellett. Rajtam kívül még több magyar lány is meg van hívva, ők a menyasszony évfolyamtársai az Orvosi Egyetemen. Mindenkinek nagyon tetszik, hogy hárman csatlakozunk az afgán csoporthoz és mi is velük táncolunk. Többször beküldenek minket a kör közepébe, hogy táncoljunk együtt. Az afgán feleségeknek és lányoknak nagyon tetszik, ahogy táncolunk, tapsolnak nekünk.

Hamarosan egybeolvad a két kör és újra párok állnak középre. A férjet a férfiak unszolják be a kör közepébe, utána pedig az asszonyok is megpróbálják rávenni a feleséget, hogy csatlakozzon az urához. A többi vendég pedig tapssal biztatja őket. Az egyik férfi, akinek a családját már régebb óta is ismerem, táncolni szeretne velem. Hirtelen nem is tudom, hogy mit mondjak, tehát úgy válaszolok, hogy nem szabad, hiszen a felesége is itt van és nem akarom megbántani. Egy kicsit megharagszik. A tánc után találkozom vele és a testvéreivel is, akik nevetnek rajtam, mondván, hogy a felesége nem haragudott volna, hiszen már jól ismer engem, tehát nem lett volna féltékeny. Valahogy mégis úgy éreztem, hogy nem szeretnék kilógni a sorból, hiszen senki sem táncol más asszonnyal, mint a felesége vagy a húga.

A fiatal lányok ugyan táncolhatnának szabadon is, de ők pedig nem akarnak, szégyenlősek. Őket még nem kötik annyira a szabályok, mint a 16-17 évnél idősebb lányokat.

Újra behívják az ifjú párt is a körbe. Ők csak akkor táncolhatnak, ha a vendégek felkérik őket.

Van olyan időszak, amikor egy-egy férfi vendég elkéri a mikrofont az énekestől, és ő maga énekel egy dalt, vagy mond egy rövid köszöntőt a párnak. Igazából az asszonyok nemigen értékelik az ilyen megmozdulásokat. Leginkább azok a férfiak kérik el a mikrofont, akik már egy kicsit többet ittak a kelleténél. Amikor egy erősen spicces férfi beszél a mikrofonba, a lányok szinte teljesen megbotránkoznak, és „undorítóknak” tartják. Nem tetszik sok férfinak sem.

A serdülő fiúk és lányok szinte alig táncolnak. A lányok azért néha beállnak az asszonyok közé, de inkább csak kívülről figyelik a táncolókat. A fiúk egyáltalán nem táncolnak, sőt még a táncolók közelébe sem igen mennek. Q. a barátjával egész este kint van a kocsiban és még csak nem is érdekli, hogy mi történik bent. A kisgyerekek is végig csak rohangásznak vagy játszanak, és amikor végképp kimerülnek, akkor lefekszenek az épületben. Két óra után a gyerekek már teljesen beköltöznek az épületbe, ahol melegebb van. A lányok és a fiúk a lépcsőkön ülnek, vagy a fotelekben alszanak, illetve beszélgetnek.

Kint az udvaron, fél 3 körül, az énekes egy afgán népzenei éneket énekel. Ekkor az összes vendég, férfiak és nők vegyesen, körbe állnak és körbe járnak, a ritmusra egyszerre mozogva. Lassú a zene, ami mindig egy kicsit gyorsabb lesz, de azért nem gyorsul fel sosem teljesen. Ugyanaz a motívum a tánc alatt. Miközben lassan lépnek, először kifelé fordulva, majd a kör közepe felé fordulnak, miközben tapsolnak is egyet. Ez az egyetlen tánc, amikor férfiak és nők közösen táncolhatnak, és nem számít az, hogy ki kinek a felesége.

Fél három körül újabb ételeket hoznak. Eddigre már sok vendég elment. Az asztalok sorrendje teljesen felborul, szinte mindenki új társakkal ül le. Az új étel saláta (ugyanaz, mint a vacsoránál), főtt burgonya és sült csirke. Az egészhez egy különleges csípős csalamádét esznek. Ezt öntik a burgonyára és a csirkére is. Nekem annyira csípős, hogy nem is bírok belőle enni, hanem rögtön krákogni kezdek. Ők ezt nagyon szeretik és szerintük nem is csípős.

Mi három körül jövünk el, mert a gyerekek már alszanak és mi is fáradtak vagyunk. K. megkér, hogy menjek be vele a konyhára és hozzunk el egy-két lábassal a kimaradt rizsből és sült csirkéből. A menyasszony felesége segít nekünk elcsomagolni. Sajnos nem tudok vele beszélgetni, mert nem beszél egy szót sem magyarul, pedig már több éve Magyarországon van. Azonban nem ő az egyetlen asszony, akivel nem tudok kommunikálni. Ha tudnak magyarul, akkor is csak fárszi nyelven beszélgetnek egymással.

Először K.-t és a gyerekeket viszem haza a kocsival, majd én is hazahajtok. A kocsiban K. azt szeretné megtudni, hogy Q. miért nem csatlakozott a vendégekhez. „Fiam, meg kell tanulnod, hogy ha itt élsz, akkor ezekkel az emberekkel fogsz találkozni. Nem vonhatod ki magad ennyire.”

A vezetés előtt veszem le a hennát, hiszen a kendővel nem tudnám fogni a kormányt. Még ilyen kis idő után is szép vörös lesz a tenyerem.

Identitás – többes tükörben. Utószó

/A.Gergely András/

Marton Klára írásai – merthogy válogatás* ez a Szerző nagyobb munkáiból, angol írásait és másutt publikált dolgozatait most nem véve ide – a hazai „menekültügy” és a kulturális antropológiai terepkutatás egy sajátos, korai vetületét mutatják föl. Az antropológiai terepmunka módszereinek a saját társadalom kutatásában, s így a kisebbségi csoportkultúrákban is jelen lévő kérdései nemigen térnek el az etnicitás-elemzés nemzetközi mintázataitól. Hacsak abban nem, hogy minden „terep”, más szóval minden kiemelt, kutatásra és megismerésre érdemesített közösség valamiképpen más, máshogyan él, mást hisz és eszik, máshogy temet és esküszik, másképpen élteti kapcsolatait csoportközi viszonyok szempontjából és megint másképp a „külvilággal”, amely amúgy választott, kényszerű vagy önként vállalt közösségi közege is a saját kultúrának. Marton Klára a már elvégzett (vagy legalább elindult) hazai kutatások – muszlimok, bolgárok, zsidók, németek, szlovákok, cigányok, dél-amerikaiak, románok, erdélyiek, szerbek, kurdok s részben kínaiak helyzetfeltárásai – között új szempontú áttekintést ad. Nem csupán témaválasztásával, hanem részint komplexitásával (ami a létmód elemeinek, a gyerekek nevelési körülményeit és eszményeit tekintve is nóvum), részint pedig a nyelvhez való viszony, a közvetítő angol szerepe, a létezésre és ezen belül a nők szerepére fókuszált érdeklődés tekintet-irányát követve. Jó és fontos aspektusok ezek, számos egyéb munkából súlyosan hiányzóak, s Marton által részletezésbe menően ezúton is pótoltak. Kutatását követő új vizsgálódások már nem is igen kerülhetik meg, hogy a létmód és függésrendek korszakos kérdései között a kutatók napjainkat követő generációi ne kövessék a felmutatott értékek ebben a kontextusban megformált alapkérdéseit.

Kötelékek ezek. Pányvák is, de egyúttal partot ért vagy kikötőt kereső emberi csoportok identitás-állandóinak tartozékai. Helyüket talán megeléző, életmódjuk bevált értékeit talán továbbadni képes „jöttmentek” sorskérdései, kötődési felületei, „kapaszkodói” valamihez, melyet közpolitikai téren nemzetközi jogi irányelvek, kulturális vagy adminisztratív intézményi hálózatok szabályoznak, normák és értékrendek határoznak meg vagy korlátoznak. S ez utóbbi a lényeges kérdések egyikét, a kapcsolódásokat, közösségben gondolkodást, tágabb társadalmi környezethez fűződő függéseket vagy függetlenségeket, kitaszítotttságot vagy beilleszkedést, röviden: ki- vagy berekesztést jellemez az identitás fogalma alatt, vagy azon belül és kívül is.

Az identitás (és kutatásának) természetrajzához persze hozzátartozik, hogy ha egyáltalán, akkor jobbra úgy tekintjük egy létező közösség lét-indokaként, mint egynemű, egyrétegű, egyetlen és egyenletes viszonyt (mintegy horizontális képletet) a létező közösségek között. Pedig, s ez első pillantásra is nyilvánvalóvá válik Marton Klára írásaiban, hogy elkülönítendő, más (mert többretegű) aspektusban tárgyalandó a nemzeti kisebbségek, etnikai kisebbségek és menekült állapot vagy élményközösségi együttérzés alapján partnerségben álló kisebbségiség. A *nemzeti kisebbséget* említve részint egy *valóságos* társadalmi csoportozatról lehet beszélni, melyet másrésről egy *virtuális* egység-képzet, közösségi univerzum atmoszférája határol körül. Nem vitatom, ki tartozik a nemzettel vagy anyaországgal rendelkező kisebbséghez (az-e, akit oda sorolnak, oda löknek, vagy az-e, aki oda vágyik), ugyanakkor nem kívánom konszenzusos elven és kiegyező magatartások révén (látszólag egyeztetett normák alapján) egzisztáló

* Utószavam időben jóval később, a kiadvány Magyar Elektronikus Könyvtárba kerülését megelőzően került a kötetbe. A Szerző időközben terjedelmesebb szakdolgozatot írt a témából.

vagy önmagát reprezentáló közösségek egyikét sem nemzetinek nevezni, amely más (például vallási vagy kulturális, esetleg szubkulturális, menekült kisebbségi) besorolást igényel önmaga számára.

Etnokulturális kisebbségnek következőleg azt a társadalmi összefüggésrendszerbe és történeti kontextusba ágyazott, egzisztáló társadalmi egységet nevezem, amely érzelmi és tradicionális kötődésekkel ellátva (Clifford Geertz megközelítését idézve: primordiális kötelékekbe illeszkedő, vérségi leszármazásban, vallásban, nyelvhasználatban és konvenciókövetésben egységesnek tekintett összefüggésrendszerben) olyan kollektívnek látszó elvet követ, amelyet természeti, szellemi-kulturális és élethelyzeti rokonság-élmény köt össze.

Felfogásmódomban azonban nemcsak a geertz-i etnikai összetartozástudatok elméletei tükröződnek, hanem olyan interpretációk is, amelyek e kollektívák önmegjelenítését, veszélyérzetét, térkeresését ugyancsak meghatározzák, határokat építenek és lépnek át (a Fredrik Barth-i értelemben), kulturális énképeket forgalmaznak, szereptudatokat termelnek és örökítenek tovább. E tekintetben Kovács Éva szociológiaiának nevezett, de antropológiainak is beillő okfejtéseit helyeslem, aki az etnikai közösség koncepciójának felülvizsgálatát szorgalmazva nemcsak arra készlet: válasszuk külön az etnicitást és a közösségiséget (s ugyanezt teszi Niedermüller Péter is egy már jónéhány évvel ezelőtti koncepciójában), hogy ezzel a diaszpórák, kettős kötődések, multikulturális identitások konstrukciójához közelebb kerülhessünk.

A felsorolt szerzők korántsem kizárólagos, még csak nem is közös, de jellegadó értelmezése alapján kívánok válaszolni egy interjúm közben nekem fölített kérdésre és nekünk (!) küldött üzenetre, melyet egy kolozsvári magyar hozott tudomásomra: „Mit tettetek velünk!? Hogyan vagytok képesek tovább élni, létezni a decemberi szégyenletes népszavazás után? Hát magyarok vagytok ti?! Vagy hát talán az a baj, hogy igen...! Magyarok vagytok, de olyanok, hogy hat éve élek köztetek, mindmáig azért küzdöttem, hogy befogadjatok, ezt nem kaptam meg hivatalosan, de most már nem kívánok közetek tartozni, elhúzóok innen a nyűbe, nem vagytok ránk kíváncsiak, ezért már mi sem vagyunk rátok kíváncsiak...!”

Az indulatos okfejtés során elsősorban annyi lett világos, hogy az ekként megszólaló számára „az” a helyzet elfogadhatatlan immár, „ez” a helyzet nem vágyott immár, holott mindkettő korosztályokat és korszakokat meghatározóan fontosnak bizonyult korábban. Most azonban a határok fölött, alatt és között, kettős identitással, anyaországi kapcsolatokkal és reményekkel, de felsült identitás-választási törekvésekkel együtt inkább a sehollét, a messzelét, a kontinuitás vált átmenetiség vagy diaszpórába menekülés válik egyre inkább követhetővé, semmint a nemzeti kisebbségként befogadtatás, a hovatartozás legitim megvallása, a személyiség és a csoportidentitás egyszerre vállalhatósága.

Többpólusú, polifonikus lett tehát ez a menekülő identitásokkal kiegészült nemzeti kisebbségi tér, a benne rejülő etnikai azonosságtudattal együtt, vagy annak ellenére is. Egy etnikai határkijelölés, miként ezt Bodó Julianna, Biró A. Zoltán, Gagy József, vagy más kontextusban Fosztó László, Salat Levente, Bodó Barna, Bakk Miklós, Bárdi Nándor, Mirnics Károly, Hódi Sándor, Papp Richárd és Hajnal Virág munkáiban is láthatjuk, éppen nem a konfliktusnarratívák kimondását igényli, hanem ellenkezőleg legalább annyira: az etnikai identitások olyasfajta felmutatását, amelynek fő karakterjegyét nem a konfrontációk kialakítása, pártbeszéd követése, etnopolitikai hangosanbeszélés adja, hanem a közösségek közötti átjárások és kölcsönhatások, relációk és diverziók természete. (Barth a földrajzi és társadalmi izoláció fenntartásában lát kiemelkedő kulturális különbség-fennmaradást, Salat Levente konfliktus- és méltányosság-elméleti okfejtése ebben Will Kymlickára támaszkodó lehetőségként a kulturális beágyazottság mellett a személyi autonómia jegyeit látatja meghatározónak; Kovács Éva pedig kifejezetten szorgalmazza az identitás újraértelmezésének, partikuláris

megjelenésmódjainak magatartás-konstruáló értelmezését is. Marton Klára ugyancsak ezt az utat követi, saját hangján, választott közössége aspektusából).

Nemzeti kisebbségek eseteiben sokkal több eligazodási képletünk, kusza paradigmánk, sanyarú korszakunk és elkeseredett kibontakozás-keresésünk van már, semhogy megelégedhetnénk az eddig összeállított „kataszterrel”, a normatív jegyek listázásával, az intézményesített vagy jogiasított folyamatok sűrű leírásával. Nem próbálnék itt most elkalandozni a népszavazásos kisebbségkezelés csalóka megoldásai felé, sem a határon túli nemzeti identitások eróziója irányában, így az ebben a kérdéskörben fölmerülő vitaszempontok ismertetését meghagyom azoknak, akik ehhez értenek, s akiknek tipológiai immár ismeretesek. Lakonikus rövidséggel inkább annyit sugallnék: félrevezetjük magunkat, s mellesleg Őket is, akik a kisebbségiség lehetetlenségének megértését, a menekülés révén elért státusz (bármily bizonytalan is) biztonságossá tételét várják vagy követelik tőlünk. Ugyanis akik elsősorban annyit forgalmaznak a maguk csoportidentitásából, hogy *közösségként tételezik és etnikumként reprezentálják* mindazt, ami létfelfogásukat jellemzi, eközben feledni látszanak azt az élmény-univerzumot és egzisztenciális normarendet, amely adott esetben nem etnikai csoportlázással fenyeget, hanem migrációs mozgással, amely már nem támaszt, „testvériséget”, befogadó közeget, nem keres támogatást, hanem távolságot, idegenséget, kizártságot konstruál azért, hogy ne kelljen méltatlan bezártsággal megelégednie.

Külsőek, etnikaiak, vagy belsőek, kulturálisak-e ezek az elkülönítésmódok? Nézzük közelebbről! Magát az „etnikait” vagy két évtizede (s korábban már vagy fél évszázada is) úgy építették meg, hogy annak elemi tartozéka, szinte örökölt készlete volt az identitások mássága, e másság újrjelentkezése és érvényesítési jogának követelése. Az etnikai vagy etnopolitikai másság-forgalmazás azonban (vélem én) egy jellegzetesen tizenkilencedik századi virtuális közösséget tételez, amely ama bizonyos primordialitás (Geertz) alapján átadott és átvett kötöttség- és szerep-együtteshez ragaszkodásból származik, melyet az a korszak nem volt hajlamos sem territoriális önállóság, sem kulturális autonómia, sem szomszédsági partnerség alapján kezelni, hanem egységesíteni-egyneműsíteni akarta azt. Az etnikai narratíva, amely erre a nemzeti és/vagy kisebbségi létfeltételre hivatkozik, s követeli önállóságát, jogi és intézményes szervezethez való tartozását, nem másra, mint a konszenzusos és kollektív szereptudatra játszik, melyet a generációk egymásnak adnak át elsődleges kulturális örökség címén. Az etnikai csoportok politikai és gazdasági függetlenségére építő hagyomány egyfajta régi lojalitásra, csoportminőségű és családi-rokonsági kiterjedésű netwörkre támaszkodik, úgymond a „hagyományos” vagy hagyománytartó társadalmak szintjére gondol, s benne rejlő feltételként kezeli a változásokkal szembeni védekezést, a modernizálódás elleni szerepviseledést, a térben elkülönülten létező kultúrák túlélési esélyeit. Erről Marton Klára interjúinak, helyzetábrázolásainak több pontján is meggyőző hatásokat, a többes kötődés és az identitásvállalás belülről meghatározottsága felőli bizonyosságokat is talál az Olvasó.

Itt pedig egy alapvető kétségekben járunk tetten ezt a felfogásmódot. A primordialista interpretációk nemcsak egységesként tételezik (részben talán *konstruálják*) az etnikumot, de erre a feltételre építik egész jogosultsági, önérvényesítési igényüket is, ezzel állítják szembe a változást, ezt vetik ellene mindazon befolyásoknak, amelyek akár a másféle identitások létét, vagy az etnicitás sebezhetőségét eredményezik. Az egység-tételezés odáig is eljut, hogy aki kilép belőle, azt kitagadja, aki vegyesházasságra „vetemedik”, azt elveszett báránynak bélyegzi, aki nyelvváltozási kihívásokra új nyelv tanulásával és kettős vagy többes kultúra építésével válaszol, azt szinte morális hullának nyilvánítja. E felfogásmódokban és értelmezési felületeken könnyen észrevehető annak jele, hogy tételeződik egy *közösség*, amely nem szükségképpen émius kategóriák szerint definiálja önmagát, hanem úgy definiálja magát többes kötődéssel a külső, az idegen, a másik ellenében, hogy ezáltal maga is megerősíti a konfliktus helyett a konszenzus keresését, az önkifejezés helyett a kapott meghatározás tudomásul-

vételét, a kimerevedett eltérés helyett a kooperatív válaszadás képességét. A modernizációs, városfejlesztési, térségfejlődési, munkamigrációs és egyéb gyors, a társadalmi tagozódás átrendeződését szorgalmazó hatalmi törekvések azonban korántsem maradtak hatástalanok, így a területileg behatárolható, lokálisan intaktnak tetsző szubkultúrák nagyon is erőteljesen szakadtak rá a modernizációt elkerülő kollektívák egyes szigeteire, s tették a korábbi harmóniát (vagy annak látszatát) konfliktusossá, veszélyessé és durvaságában eredményessé. Szertefoszlani látszanak azok a szép és nosztalgikus közösségek, amelyekről még a vágyképek szólnak, versengővé váltak azok a lokális identitások, amelyek kisebbségi indíttatásban gyökereztek, sőt maguk az öndefiníciók váltak etnikai vagy kulturális diskurzussá, politikai piaci „termékké”. S ebben a *tranzícióban* a közös lét, a közösségi kötelékek, az etnikum zárt és moccanatlan természetének nem kedveztek a versengő identitások, az ellentétes etnopolitikák vagy nemzetkonstruáló törekvések sem. Az etnikai vagy etnopolitikai szerepjátékok hiába is jelenítenek meg etnikumközi kulturális különbségeket, amelyek helykereső identitások, kibillent biztonságok formájában kerülnek a kisebbségi közérzetbe. E szerepjátékok rejtik azt is, hogy az etnikai csoportkommunikációk nem foghatók föl tisztán mint entitások, mert hiszen köztük *interaktív viszony* is van. Vagyis a kulturális tartalmak és különbségek elkülönülnek abból a szempontból, hogy amennyiben holisztikusan fogják fel őket, akkor éppen az etnikus sajátosságok átélésében nem kínálják az egyén számára a saját kultúra kinyilvánítását. Az etnikai csoportfüggések és hatások tehát jobban járnak, ha nem teljességgel a nemzeti kisebbségként kezelés esélyeire számítanak, hanem egyén és egyén, egyén és csoport, csoport és csoport egyedi körülmények között, egyedi formában mutatkozik. Mert hát az *egymással mint közösséggel* kialakított kapcsolatok manapság már talán korántsem a zárt és moccanatlan, intakt közösségek között formálódnak, hanem versengő helyzetű, egymásra „licitáló” diskurzus-csoportokat jelenítenek meg; például az etnikai csoportok között már nincs egyenrangú kapcsolat, csoportokon belül sem egymeműek a rétegződési relációk, s az autonómiákra törekvésben épp ezt a töredékességet kívánják kihasználni, amikor az identitást nem felkínálják vagy felfedezik, (mint korábbi időszakokban), hanem megformálják, /újra/konstruálják inkább, mint napjainkban.

Erről a megfontolnivaló helyzetről éppen Kovács Éva írja le, miképpen kezdik és miért kell újragondolni (a demokratikus politikai rendszerben is) közösség és identitás kapcsolatát, s miképpen szorul ki ebből a kölcsönviszonyból a konstruált közösségiség, az összetettség helyetti széttöredezettség, vagy a *szomszédság* és lokalitás viszonyrendszere (Kovács 2004; Appadurai 2001). A *lokalitás*, mely a bomlott tradicionális közösség helyébe lép, egyben valamely etnikai táj konstruálója is, szimbolikus vagy jelentéses mivoltában ugyancsak formálója annak a másik alakzatnak, amely immár nem térileg elkülönült és történetileg szavatolt, hanem állandóan termelődő, állhatatosan újrakonstruálható forma, és etnikailag sem homogén immár (ha egyáltalán az volt valaha is). A helyi kulturális különbségek ugyan valószínűleg megfogalmazhatók, de mind a városi miliőben, mind pedig az etnikaiban hozzátartozik ehhez az is, hogy számos migrációs csoport települ be oda, ahol ez megbontja a csoportkohéziót, relativizálja a nemzeti kisebbségek és a többi (nem államalkotó) kisebbség viszonyát a szélesebb horizontú etnikai tájhoz (a hazához, országhoz, térbeli otthonhoz) viszonyítva. Ez az „etnikai táj” (az Appadurai-féle „ethno-scape”) a társadalmi tájakkal („socio-scape”), kommunikatív terekkel, szociokulturális átalakulásokkal, vagyis többféle/többretegű identitásokkal találkozunk – s ez látható Marton Klára írásában megannyi példával illusztrálva.

A megbomlott és immár inhomogén etnikai csoportozat ezzel elveszíti nemzeti státuszát, a lokális közösség (akár Budapesten, Kolozsvárott vagy Kistarcsán) egyedei a fizikai közösség dacára távolságot is tartanak egymáshoz képest, ezt áthidalva pedig nem csupán „lokális etnosz” formálódik, de a kisebbség megértésébe is bekerül az etnokulturális jelleg melletti

változásosság, dinamikus átalakulás, határfeloldás és a társadalmi környezetbe való látszólagos „csoportfelszívódás”, a „nomád” jelleg is, mely az időlegesség, a mozgásosság és feltételesség függő változójaként mutatkozik. A kulturális antropológiai és etnicitáskutatási témakörök pedig kibővülnek a folyamatok, kölcsönhatások dinamikáinak elemzésével, a csoportközi és csoportok fölötti kapcsolatháló leírásával, a szociokulturális és etnokulturális integrációk átértékelésével, az identitásdiskurzusok rajzával, s köztük az etnikai-kulturális-gazdasági-nyelvi másságok hazai összképének pontosításával.

Ezeket a törékeny, változékony, illékony rajzolatokat nem is oly könnyű elkészíteni. Mint etnokulturális csoport, minden kisebbségi közösség nem csupán egyenlőtlen helyzetet kihívó, függővé lett, politikai és gazdasági, nyelvi és szocializációs szabadságjogokat kihívóan érvényesíteni próbáló. Hanem reflektív, válaszadó, kölcsönkapcsolatokba lépő, dominanciáért küzdő is, ugyanúgy, ahogyan a más kultúrában, más etnicitásban, más etnokultúrában formálódó csoportok bárhol a világon...

Szakirodalmi hivatkozások

Appadurai, Arjun 2001 A lokalitás termelése. *Regio*, 3:9.

Fredrik Barth ed. 1998 *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference*. Waveland Press, Inc., Long Grove, Illinois, 1998, 155 oldal.

Barth, Fredrik 1996 Elhatárol(ód)ások. Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 1:3-25.

Kovács Éva 2003 Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezései körül. In Bárdi Nándor – Fedinec Csilla szerk. *Etnopolitika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 43-56.

Kovács Éva 2004 Előszó. In ugyanő szerk. *A gazdasági átmenet etnikai tájképei*. PTE-BTK Kommunikációs Tanszék – Regio Könyvek, Teleki László Alapítvány, Budapest, 7-17.

Salat Levente 2001 *Etnopolitika a konfliktustól a méltányosságig*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 200-219.

Az MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpontja
Dokumentum-füzeteinek tartalmi ismertetője

1). Zempléni András – Tari János: Újratemetési szertartások Magyarországon. Egy nemzeti rítus antropológiai sajátosságai: a magyar történet nagy alakjai, hősei és bukott vezetői, mártírjai és közlegényei kerülnek a „Nemzeti Pantheonba”, díszsírhelyekre, tömegsírokba, vagy a hősök és mártírok köztemetőjébe. Miként alakul a rendszerváltás idején a politikai tartalmú újratemetési szertartások rendje, hogyan szentesítődik vagy mosódik el a „nagy” és „kis” halottak, a névtelenek és az ismertek emléke, s miként kerül át a nemzeti önismeret fogalomtárába a 301-es parcella, majd a 298-as és a 300-as, mint valamely egységesítő központi felfogás eszköze, szimbolikus tisztelgés helyetti akció, s milyen történeti előzményei vannak a nemzet halottait a kollektív emlékezet számára megőrző rituális cselekvéseknek – erről szól a dokumentumfüzetben közzétett film-szöveg-anyag és az ezt kísérő két értelmezés. ISSN 1417 – 2968, ISBN 963 9098 10 8. **350,- Ft (64 oldal)**

2. Heltai Gyöngyi: Etnográfiai filmfesztivál, Párizs 1995: a fesztiválbeszámoló műfajába csomagolt etnofilm-történet a százéves dokumentumfilmzés korai műhelyébe, illetve a francia etnológia forrásvidékére kalauzolja olvasóit. Az elméleti áttekintést, a harmadik világ társadalmainak és a kortárs jelenségek izgalmas mélységeinek feltárására vállalkozó filmes elhivatottság iskoláit, irányzatait ismerhetjük meg, s végül magát a film-palotát, amely nem a színes-elegáns sztárok nyüzsgésének helyszíne, hanem a társadalmi és etnikai problematikát „kamera-töltőtollal” leíró vagy értelmező gondolkodók szellemi központja. A történeti és elméleti anyagot persze az év (1995) filmjeinek áttekintése kíséri. ISSN 1417 – 2968, ISBN 963 9098 09 4. **350,- Ft (61 oldal)**

3. Benke József: Borsodnádasi terepmunkanapló: a szerző néprajzos kutatóként elemzi a borsodnádasi helyi társadalomban megfogalmazódó etnikai identitás nyomait, a „barkó” népnév eredetét és mai használatát, jelentés-árnyalatait, valamint azt a szomszédság- és ellenségséget, amelyet az etnikai csoportjelenségek között mindennaposnak lehet mondani. A terepmunka egyes fázisai, technikái, s maga a gyűjtés folyamata jelenik meg e rövid beszámolóban. ISSN 1417 – 2968, ISBN 963 9098 16 7. **200,- Ft (17 oldal)**

4). A.Gergely András: Kultúra, közösség, társadalom. A Népművelési Intézet és a Művelődéskutató: társadalmi és politikai kultúránk jelenkora és múltja aligha érthető meg vagy értelmezhető a kulturális intézményrendszer ismerete nélkül. Egy korszak, egy szemléletmód vagy egy egész kutatóhálózat működése bizonyonnyal rányomja bélyegét a társadalom kulturális magatartásának, kultúrafogyasztási szokásainak, értékrendjének egészére. A hazai intézmény-történet és a kultúrakutatás egyik, nehezen megkerülhető jelentőségű szervezete volt a Népművelési Intézet, illetve az abból kivált Művelődéskutató Intézet, melyeket a szerző a kutatási témák, a kutatócsoportok változásain keresztül mutat be. ISSN 1417 – 2968, ISBN 963 9098 17 5. **300,- Ft (35 oldal)**

5). Szabados Ádám: A reformáció bűnértelmezése: a szerző a protestáns reformáció bűnértelmezését gondolja végig az alapos és részletes kutató filológusi pontosságával, dinamikus elemzés technikájával. A primer források használata rendkívül alapos szöveg-kutatást és széleskörű szekunder-irodalom-ismeretet tesz lehetővé, melyet a szerző a témakörben releváns magyar, angol, olasz és német irodalom átfogó földézésével teljesít ki. A bűnértelmezés, mint reális sors-események fókusz, érdekes szellemi kísérlet e bizonytalan ezredvég intellektuális világában, s a szerző korunk morális problematikájának földézésére is vállalkozhat. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 33 7. **400,- Ft (65 oldal)**

6). Heltai Gyöngyi: A szokások és a test az európai etnológia perspektívájában: a szerző a fölöttébb izgalmas kortárs etnológiai-antropológiai kutatásokat ismerteti két friss tanulmánykötet kapcsán. A szokások és a test, az életmód és az életvezetési megoldások, a változó értékrendszer nemcsak az európai kultúra egy specifikus metszete alapján, hanem korunk kultúráváltozási perspektíváiban kerülnek terítékre: az öregedés és a szépség, a kávéivás és a kozmetikai sebészet, az apasági érzés és a holtesthez való viszony, az utcalányok rendőrségi kihallgatása és a vulgaritás elterjedése mint kulturális antropológiai sajátosságok ismerhetők meg a kutatások alapján. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 32 9. **400,- Ft (64 oldal)**

7). Fehér László: Adalékok a pilisi szlovákok identitástudatának kutatásához: a Pilis településein élő magyarországi szlovákok kulturális és politikai identitástudatának elemzését végző szerző sorozatunk rendelkezésére bocsátotta néhány interjúját, melyek a magyarországi kisebbségi, nemzetiségi, tájegységi identitástudat elemzéséhez talán más tájegységekben is értékes dokumentációként szolgálhatják a kulturális szimbiózisban, asszimilációs kényszerek és hovátartozási-helyzetmeghatározási konfliktusok között élők mélyebb megismerését, megértését. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 34 5. **350,- Ft (40 oldal)**

8). Gergely Erzsébet: IFOR konyha. /Egy konfliktus értelmezése/: a dolgozat egy speciális területen vizsgálja azokat a változásokat, amelyek az IFOR-erők magyarországi megjelenését követték: egy fokozatosan kibontakozó problémára kérdez rá, melynek „színtere” a hadseregellátási konyha volt, s ahol munkáltatók és munkavállalók közötti konfliktusok, kulturális és kommunikációs feszültségek idéztek elő kultúrák közötti feszültséget – kiegészülve a sajtó és a közvélemény reflexióival. Az elemzés az 1995 novembere és 1996 novembere közötti a kaposvári, illetve környékbeli IFOR-konyhákban lezajlott eseményeket illetve változásokat vizsgálja, alapvetően a konfliktus résztvevőivel folytatott interjúkra támaszkodva, amely hiánypótló értékű. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 75 2. **400,- Ft (55 oldal)**

9). Kurdi Zoltán – Simonfi Attila – Borgos Anna: Drogdiskurzus – „meleg világ”: a három különálló tanulmány a „mátság” keletkezésének, elviselésének és tolerálásának nyilvánosság előtt is egyre sokrétűbben megjelenő formáit, alakzatait mutatja be. Megnyilatkozás és menekülés, arculatváltozás és elismerésvágy, boldogságkeresés és társra vágyás jellemzi a megfigyelések, interjúk alapján bemutatott hétköznapi hősöket. Az együtt megjelenő írások a kulturális antropológia szemléletmódjához közelítenek, egyúttal társadalomlélektani, csoportszociológiai és reprezentáció-elméleti adalékokkal is szolgálnak az olvasónak. ISSN 1417-2968, ISBN 1417-5622, ISBN 963 9098 94 9. **400,- Ft (57 oldal)**

10). Pálincás János – Kulcsár Dalma – Kertész Nóra – Károlyi Júlia: Barlanglakók – honfoglalók – térfelhasználók: az egy füzetben közölt négy dolgozat a magyarországi cigányság sajátos identitáshelyzetéről, térbeli és területi szokásairól, valamint szocializációs és beilleszkedési mechanizmusairól szól. A hazai „cigány-szakirodalomban” /annak növekvő bősége ellenére/ nem igazán gyakori a kulturális antropológiai szempontú vizsgálat, így kiadványunk a családi élet, a gyermeknevelés, a vágyak és álmok birodalmába is segít betekintést nyerni. Barlanglakók vagy lakáshasználók, szubkulturális létűek vagy beilleszkedettek esetei ezért ritka adalékok a hazai cigányság mélyebb megismeréséhez. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 00 6. **500,- Ft (55 oldal)**

11). Kovács Katalin – Heltai Gyöngyi: Dokumentum – film – antropológia. A kiadvány két elemzést tartalmaz a filmdokumentáció, a dokumentumfilmzés és az antropológiai film műfajairól, iskoláiról, történetéről és irányzatairól a múltban és a jelenben elkészült dokumentumfilmek elemzése alapján. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9098 80 9. **400,- Ft (36 oldal)**

12). Galamb Anett: Halottkultusz Besenyőtelek, Dormánd, Poroszló, Mezőtárkány községekben (1914-1946): korántsem ismeretes az a helyi kultúra, amely a halál elfogadásában, a halállal való társadalmi szembenézésben és a temetkezés rítusaiban, szokásnormáiban érhető tetten, s amely regionálisan vagy szubkulturálisan eltérő formákban nyilvánul meg. A szerző egy alföldi kistáj történeti örökségét, a modern korra hagyományozott mintáit és ezek folytonos átalakulását tekinti át egy helyi életmód és halál-felfogás feldolgozása során. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9218 01 4. **400,- Ft (40 oldal)**

13). Boglár Lajos – Kovács Katalin: Magyar hagyományalkotás Brazíliában: A szerzők a 19. század végén Veszprém megyéből kivándorolt és Santa Catarina államban letelepedett magyarok nyomában járva új hagyománykeresés, a magyar néptánc újratanulása formájában „keresik”, illetve élesztik újra etnikai-kulturális hovatartozásukat. Az ellentmondásos folyamat kulturális antropológiai hátterét és tanulságait közli a kiadvány. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9218 13 8. **500,- Ft (51 oldal)**

14). Koszta Nagy István: Illúziók nélkül: a szerző a tevékeny és konstruktívan változtatni próbáló kisebbségi magyarság romániai képviselője. Három dolgozatában a politikai cselekvés felelősségére, az új szövetkezeti és agrár-reform-törekvésekre, valamint a Romániában végbemenő társadalomstatisztikai jelenségekre irányítja figyelmünket. Szemléletmódja a független, de cselekedni próbáló, megfontoltan mérlegelő szakembert mutatja. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9218 14 6. **450,- Ft (43 oldal)**

15). Fehrentheil Bernadette: Az antiszemitizmustól a zsidó tárgykultúráig: a mai magyarországi zsidóság kulturális helyzete, a társadalmi érzelmek és tudástípusok, értékörző és faji alapon támadó magatartások, zsidó kulturális hagyományok, szokások és tárgyi emlékek áttekintése a szerző vállalása. Mai újságszöveget és Szentírást, ünnepet és tárgykultúrát ismertet meg kisebb írásai révén, a művelődési és emberismereti hagyomány szorgalmazójaként, pályakezdő kulturális antropológusként. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9218 33 2. **450,- Ft (41 oldal)**

16). Gergely Erzsébet: Diskurzusok a hadseregben. /Taszári helyzetkép/: a szerző korábbi (ugyanabban a sorozatban megjelent) elemzése a kultúrák közötti konfliktusok egy sajátos térbe zárt változatát mutatta be, ez írása pedig a konfliktusokat követő egyéni és csoportos dráma átéléséről tanúskodik: munkanélkülivé vált hivatásos katonák, emberi és társadalmi hasznosságukat elvesztő emberek portré-sorozatát kapjuk, s keretként a NATO-csatlakozás és a boszniai háború időszakának sajátos értékváltozását is nyomon követhetjük. ISSN 1417-2968, ISBN 963 9218 68 5. **600,- Ft (53 oldal)**

17). Bendl Vera: Prófécia és apokaliptika különbsége Martin Buber és Jacob Taubes két írása alapján: a kortárs filozófiai és teológiai gondolkodás két korszakos nagyjának fogalmi vitáját ismertető tanulmány a történet- és üdvtörténet-felfogás több évszázados paradigmája körül kalauzolja olvasóit. Fő kérdésköre a próféciának és az apokaliptikus látásmódnak szabadság-feltételeit érinti, paradoxonok és választási lehetőségek kulcskérdései mentén. Nemcsak filozófusoknak szóló olvasmány! ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 69 3. **600,- Ft (44 oldal)**

18). A.Gergely András: Európai? Összehasonlító? Kisebbségkutatások?: a kérdőjelesre formált kötet cím kétségtelen kételyeket tükröz: van-e, lehet-e európai szinten összehasonlításra merészkedő elméleti kutatás a kisebbségekről, s ha van, mégis miért nincs ilyesmi? ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 62 6. **900,- Ft (86 oldal)**

19). Andits Petra: Nemzeti identitás a Feröer-szigeteken: az antropológus kutató az „északi kultúrát” vizsgálja, azon belül is a svédek és dánok között autonóm módon élő feröieket, kultúrájuk, hagyományaik, identitásuk sokféleségét és kötődéseiket térhez, időhöz, tájhoz, közösséghez. Történeti és kor-képet kapunk az északi népek kisebbségeiről, kultúrájáról, mitológiájáról, nyelvéről és hétköznapi életéről is. ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 63 4. **600,- Ft (56 oldal)**

20). Gordos Ágnes: A roma és nem roma általános iskolás gyermekek rizikómagatartása: egy szociológiai kutatás anyagának ismertetésével a szerző a magyarországi cigányságra iskolán belül és családi környezetben leselkedő veszélyeztető momentumokat veszi sorra, kérdőíves felmérésében maguk a diákok vallanak mintáikról, környezetük készítetéseiről, veszélyeztetettségükről. ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 75 8. **500,- Ft (41 oldal)**

21). Kozma Emese: Bűn, megtérés, bocsánat – a tesuva: a szerző a Talmud és a Biblia bűnértelmezési párhuzamai alapján ismerteti mindazon cselekedetek hagyománytudatban meglévő formáit, melyek a társas és társadalmi közviselkedésben a bűnösség, a megbocsátás, a büntetés és a morális normák rendszerében folytonossággal vannak jelen. Írása nemcsak a vallások hívőinek, hanem történész, filozófus, politikus, szociológus, közgondolkodó olvasóknak is – nehéz, de igen fontos – forrásanyagként szolgálhat. ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 83 9. **800,- Ft (77 oldal)**

22). A.Gergely András: Interkulturális kölcsönhatások. Egy Duna-völgyi civilizáció összefüggései: egy közép-európai térség kulturális antropológiai kutatását kísérelte meg a szerző, aki ezúttal csupán rövid áttekintést, szinte vázlatos összefoglalót kínál kutatási anyagából, sajátlagos nézőpontja és a térség több diszciplína általi „leírása” nyomán alkalmazható „másként-olvasat” alapján. A kiadvány a témakör szakirodalmában kiadós bibliográfiája zárja. ISSN 1714-2968, ISBN 963 9218 00 0. **1200,- Ft (106 oldal)**